పార్థసారథి

బ్రిటీష్ ప్రభుత్వమువలన హిందూదేశమునకు గలిగిన లాభములు

దుగ్గిరాల, 1914

Record no. 804

Pārthasārathi.

Briṭīṣ prabhutvamuvalana Hindūdēśamunaku galigina lābhamulu

Duggirāla, 1914

Record no. 804

పార్థసారథి.
బ్రిటీష్ ప్రభుత్వమువలన హిందూదేశమునకు గలిగిన లాభములు / పార్థసారథి.- దుగ్గిరాల : కో. పార్థసారథి, 1914.
4, 75 p. ;21 cm.
Record no. 804

Pārthasārathi.
Briṭīṣ prabhutvamuvalana Hindūdēśamunaku galigina lābhamulu / Pārthasārathi.- Duggirāla : Kō. Pārthasārathi, 1914.
4, 75 p. ;21 cm.
Record no. 804

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వలన హిందూ దేశమునకు కల్గిన లాభములు

చరిత్ర

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువలన

హిందూదేశమునకు గలిగిన లాభములు.

1914

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువలన
హిందూదేశమునకుగలిగిన లాభములు

దుగ్గిరాల:

PREFACE

The benefits of British Rule are, of course, innume Considering the limited time at my disposal, I was oblige content myself with briefly explaining only the most impc of them. I should have been glad to touch some more o invaluable advantages of British Government in India, if had enabled me to do so. My aim has been to convince less informed of my fellow countrymen that the British rul been a blessing to India, and that the Indians are un heavy debt of gratitude to England for having saved from the hopelessly miserable condition to which it was rec after the death of Aurangzeb. To fulfil my aim I had al do my best in removing some of the prejudices or mis-co tions of some of the people of India. It appears to have g into a habit with some of them to say :—

(i) that India became and is still becoming poorer poorer because foreigners are taking away heaps of gold silver from the country every year.

In describing the benefits of the British Rule I thought it necessary to remove these prejudices by proving at some length how mistaken the foregoing conclusions are and how little the Government is to blame in the matter, if any body has to bear the blame at all.

2. I have to add a few words of explanations as to the catechetical form adopted by me. I first attempted to write simple ballad poetry but have changed my mind because of the disuse ballads have fallen into. In that form I feared my thoughts might not reach the school boys who are the future generation of India, and gave it up. Ordinary narrative form would not interest boys as the subject matter of this book cannot possibly be made as interesting as a novel. The effect of questions introduced into the book will be to pull up the attention of the readers as it drifts aside, to break the monotony of a lengthy narrative and make the subject lively and interesting. A similar method is recommended by educational authorities in teaching children.

3. As one who has enjoyed the very benefits of British Rule for more than a quarter of a Century I have felt a sort of delight in the thougt that, in writing a pamphlet of this kind I was discharging a most important duty to my Sovereign as well as to the less informed of my brother countrymen. I shall feel my labours amply compensated if this little work serves the humble purpose for which it has been produced.

AUTHOR.

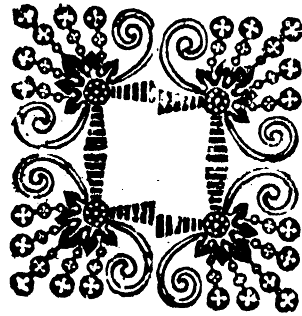

పీఠిక.

ఈచిన్న పుస్తకము సుమారు నాలుగు సంవత్సరములక్రిందట ఇంపీరియల్ లీగువారి ప్రకటన ననుసరించి వ్రాయబడినది. ఇండియాదేశస్థుల కాంగ్లేయ ప్రభుత్వకాలములో గలిగిన గొప్పమేళ్ళు సంగ్రహముగా నిందు వివరింపఁబడియున్నవి. కొన్ని విషయములందుఁ గొందఱకుఁ గలగొన్ని దురభిప్రాయములు దొలంగింపఁబ్రయత్నము సేయఁబడినది. సహజరాజభక్తిశోభితులగు మనదేశస్థులకీపొత్తము సంతతానందసంధాయకంబగునంచుఁ దలంచెద.

గ్రంథకర్త.

విషయసూచిక

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువలన హిందూదేశమునకుగలిగిన లాభములు.

శ్రీ సంశోభితమగు అయోధ్యానగరమున రామశర్మయను విద్వాంసుఁడు కాపురం బుండును. పండితుఁడు తన కొమరులతోడ సరయూనదియొద్దకు వెళ్లి అక్కడ ఒక యిసుకతిప్పమీఁదఁ గూర్చుండి ముచ్చటలాడుచుండ పెద్దకొడుకైన భాస్కరుఁడిట్లనియె: ''నాయనా! మన హిందూదేశము పూర్వము తురకలచేతిలోఁబడి యల్లాడుచుండ నాంగ్లేయులు వచ్చి యీదేశజనులను గొప్ప యాపదనుండి కాపాడిరని ఈదేశమునకు వీరు చేయుచున్న మేలు ఇంతింతకాదని అప్పుడప్పుడు మాటలధోరణిని చెప్పుచుండ వినుచుంటిని. ఇపుడావిషయమెల్ల సవిస్తరముగ నాలకింపఁ గోరికగలిగెను. దయతోడ వివరింపుడనివేడ రామశర్మయిట్లనియె:— ''భాస్కరా! ఆంగ్లేయు లీదేశమునకుఁ జేసిన మహోపకారమును ఆమూలాగ్రముగ వివరింపవలెనన్న నొక యేఁడాదియైనఁ జాలదు. కావున ప్రస్తుతము సంగ్రహముగఁ దెలియఁజెప్పెదను. అడుగున చిల్లిబడి నీళ్లుపోసుకొని మునిఁగిపోవుచున్న యోడను మునుఁగకుండ పైకెత్తి తేల్చినట్లు ఘోరవిపత్తుల కాకరమై అరాజకస్థితిలోఁ జిక్కి యడలుచుండి తన్ను రక్షించువారెవ్వరైన గలరాయని కంటికి మింటికి నేకధారగా నేడ్చుచుండిన యీ రాజ్యలక్ష్మికి అభయకరం బిచ్చి యాంగ్లేయమహాజనులు కాపాడిరి.

మంచియెండలో మాడివచ్చినవానికిఁగాని చెట్టునీడవలని సౌఖ్యము తెలియరానట్లు, మిక్కిలి యాకలిగొన్నవానికిఁగాని యన్నము చవిదోఁచనట్లు, మన హిందూదేశము ఆంగ్లేయుల పరిపాలనమునకుఁబూర్వ మెట్టి దుఃఖకరమైనస్థితిలో నుండెనో తెలిసినంగాని యిప్పటి సౌఖ్యస్థితి యింతటిదని, ఆంగ్లేయులు మనకొనర్చినమేలు ఇటువంటిదనిఁ దెలియజాలదు.

హిందూరాజులు పరస్పరవిరోధములచే తమలో తాము పోట్లాడుకొనుచు ప్రక్కనగల ఆఫగనిస్థానములోని మహమ్మదీయరాజులను పిలిచి యీరాజ్యలక్ష్మి నప్పగించిరి. పిదప పెక్కువందల సంవత్సరము లీదేశము కొంచెముగానో గొప్పగానో వారిచేతులలోఁ జిక్కియుండినది. అగ్బరువంటి ధర్మబుద్ధి, సర్వసమత్వముగల రాజులకాలములో సుఖస్థితిఁబడసి దేశ మభివృద్ధినొందుచుండినది. మహమ్మదు టోగ్లాకువంటి క్రూరచిత్తుల పరిపాలనములో నింతింతనరాని బాధలకు లోనైనది. తుదకు ఔరంగజేబుయొక్క హిందూమతద్వేషమున కోర్వలేక మిగుల దుఃఖించినది. ఔరంగజేబు 1707 వ సంవత్సరములో కాలగతినొందినవెనుక ఆయనకొడుకు లొండొరులతో పోట్లాడుకొనుచు ఢిల్లీరాజ్యము నతి హీనస్థితికిఁ దెచ్చిరి. చక్రవర్తి బలహీనుఁడగుటచేనందందుగల రాష్ట్రములకు గవర్నర్లుగానుండినవారు వాస్తవముగా స్వతంత్రరాజులై ఆయాదేశములను తామే పరిపాలింపఁదొడఁగిరి. నవాబులనువారిట్టివారే. ఔరంగజేబుకాలములోనే పెరుగుచుండిన మహారాష్ట్రప్రాబల్యము అతఁడు గతించినవెనుక మఱింత విజృంభించెను. ఇట్లు చక్రవర్తి బలహీనుఁడైనపుడును తత్పూర్వ మణఁగిమణఁగియుండినవారెల్లరు తలలెత్తి ఎవరికివారేపెద్దలైసంచరింపఁదొడంగినపుడును దేశ మెట్టిస్థితిలోనుండునో వేఱుగఁ జెప్పనక్కరయుండదు. తోటఖామందు చెట్లక్షేమమును కోరునేగాని యిజారాదారున కట్టిబాధ్యతయుండదు. అట్టివాడు రెమ్మలు తునిగిననుసరే కొమ్మలు విరిగిననుసరే ఉన్నంతవరకు పండ్లన్ని రాల్చుకొనిపోవలెనని యుండును. ఆట్లై సహజమైన హక్కులేక హఠాత్తుగా ప్రభువులైన యీనవాబులు దేశము చెడిననుసరే దేశజనులు నశించిననుసరే వారినెల్ల పీల్చి పిప్పిచేసియైనను, దోచి దొమ్మిచేసియైనను, కూడినంతద్రవ్యము కూడఁబెట్టుకొనుటయే తమపనిగాభావించిచేసిన దుం

డగము లాగడము లిట్టివట్టివని వచింప నయితికాదు. పాడిపంటలతోడ పచ్చనై కన్నులపండువొనర్చుచుండిన నిండు పంటభూములనెల్ల ఎడారులుగఁజేసి, మేడల మిద్దెలతోడ కళకళలాడుచుండిన పట్టణముల స్మశానవాటికలుగ మార్చిన రాజులును గలరు. ఔడు (అయోధ్య) రాజ్యము ఆంగ్లేయుల పరిపాలనలోనికి రాకపూర్వము పడుచుండినపాట్లనెల్లఁ దలంచినచో నెట్టివారైన కంట తడిపెట్టక మానరు. రగూదారసింగ్ అనుదుర్మార్గుఁ డారాజ్యములోనొక గవర్నరై తనసేనలను గ్రామములమీదికిఁబంపిచేయించిన క్రూరకార్యముల వినుటకును దుస్సహముగా నుండును. మేడలు పడగొట్టించి, యిండ్లను కూల్పించి, కొట్టములను తగులఁబెట్టించి, స్త్రీలను బిడ్డలను గూడ కనికర మించుకంతయులేక కడుఁబాములపాలుచేసెను. కొందఱను వలువలను నొలిపించి తరుమఁగొట్టించెను. పురుషులను పెక్కండ్రను ఎఱ్ఱగాకాలిన పట్టుకారులతో నాలుకలుపట్టి పీకించెను. లోకములో నెన్ని క్రూరకార్యము లూహించుటకు సాధ్యమగునో అన్నియును జేసెను. ఆంగ్లేయప్రభువు లెన్నిచెప్పినను వినక దేశము నాశనముచేయుచుండిన యీదుష్టులను దొలఁగించిఅయోధ్యారాజ్యమును మనప్రభుత్వమువారు తమ సంరక్షణలోనికి చేకొనిరి. అప్పటినుండి యెండినభూమిపైఁ జల్లనివర్షము కురిసినంతనే మిసమిసలాడు పచ్చని పచ్చికమొలిచి క్రొత్తయంద మొదవునట్లు, దయామయులు ధర్మపరాయణులగు నాంగ్లేయు లయోధ్యారాజ్యమును వహించినప్పటినుండి యీదేశము దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నది. అయోధ్యారాజ్యము నొక యుదాహరణముగా జెప్పితినేగాని యిందుమించుగా తత్ప్రాంత దేశమంతయు నిట్టిస్థితియందే యున్నది.

బందిపోటుదొంగలు, నరహంతకులు.

ప్రజలక్షేమమునుగోరుచు పాటుపడు బలవంతుఁడగు రాజులేమిచే దుష్టులెల్ల ప్రబలిరి. బందిపోటుదొంగలగుంపులు బయలుదేరెను. దోపిడులు దొమ్మిలు అనుదినకృత్యములుగానుండెను. కడుపారనన్నము కంటినిండ నిద్రయను నదిట్టిదంచెఱుంగక ప్రజలు గోడునఁనేడ్చుచుండిరి. ఏతరుణమున నేమహారాష్ట్రులదండువచ్చునో, యేసమయమున నేబందిపోటుదొంగలు పైఁబడుదురో

పార్థసారథి

బ్రిటీష్ ప్రభుత్వమువలన హిందూదేశమునకు గలిగిన లాభములు

దుగ్గిరాల, 1914

Record no. 804

Pārthasārathi.

Briṭīṣ prabhutvamuvalana Hindūdēśamunaku galigina lābhamulu

Duggirāla, 1914

Record no. 804

పార్థసారథి.
బ్రిటీష్ ప్రభుత్వమువలన హిందూదేశమునకు గలిగిన లాభములు / పార్థసారథి.- దుగ్గిరాల : కో. పార్థసారథి, 1914.
4, 75 p. ;21 cm.
Record no. 804

Pārthasārathi.
Briṭīṣ prabhutvamuvalana Hindūdēśamunaku galigina lābhamulu / Pārthasārathi.- Duggirāla : Kō. Pārthasārathi, 1914.
4, 75 p. ;21 cm.
Record no. 804

యను భయమునఁ గాపులుగుండెలు తటతటఁగొట్టుకొన నడలుచు దినమొకయుగముగా గడుపుచుండిరి. ప్రతిగ్రామమునకును చుట్టుబలమైనకోటగట్టుకొని యొకరెత్తయినమంచెమీఁదనుండినలుదిక్కులు చూచుచు నేవైపునుండియేదొంగల గుంపువచ్చునోయని కాపులు కాచుకొనుచుండిరి. ఆక్రూరులుగ్రామములపైఁబడి కన్నులుతెరవని గడుపిన్నపాపలపైనైన నావురించు నేడ్చునసహాయలగు నబలలపైనైన జాలినెంచక దారుణములగు కాంతారులంబూనిజాగిలములలీలనిండ్లంజొచ్చి చెప్పరాని చిత్రవధలఁజేయుచుండిరి. కమ్మలురాకున్న చెవులుగోయుటయు, ముక్కరలూడిరాకున్న ముక్కులఁజెక్కుటయు, కడియములకొఱకు కాళ్లునరుకుటయు, కంకణములనిమిత్తము కరములు తరుగుటయు సామాన్యముగాజరుగుచుండెను. ఇంకను వారిండ్లంజొచ్చి దొరికినధనముతోఁ దృప్తినొందక మానవతులగుమానినుల కొనర్చుచుండిన యవమానమునుసహింపఁజాలక యెందరు ఇల్లాండ్రు ఆత్మహత్యలంజేసుకొనిరో వచింపనయితికాదు.

మహారాష్ట్రదండులును, పిండారీమూకలును.

ఇట్టిమహారాష్ట్రదండులెల్ల నిట్టిపిండారీమూకలెల్ల సూర్యునికాంతులముందర నిలువలేకసురగిపోవు చీకటులట్లు ఆంగ్లేయులరాజ్యవిభవంబు ప్రకటంబయినంతన మటుమాయమెపోయెను. పూర్వము ప్రతిగ్రామముచుట్టునుండిన కోటలెల్లవానికిపుడుపనిలేమి కడిపోయి నేలఁగలసిపోయినవి. ఆంగ్లేయుల భుజబలమే, ఆంగ్లేయప్రభువులబుద్ధిబలమే తిరస్కరింపఁగూడని ఖచితమగు వారిశాసనమే పెట్టనికోటలై రేయింబవళ్లు కాపులకేడుగడలై వారినికాపాడుచున్నవి. వారికి కోటలెందుకు? కొత్తళంబులెందుకు?

తగ్గుజాతి దొంగలు.

మహమ్మదీయరాజులకాలమున 'తగ్గు' లనుజాతిదొంగలుండిరి. వీరు బాటసారులతోఁ గలసి తామునుసామాన్యులగు బాటసారులవలె ప్రయాణములఁజేయుచు సమయముఁజూచి వారినందఱిని గొంతులకురిబెట్టి చంపి వారిసొత్తులను సంగ్రహించి పోవుచుండెడివారు. ఇట్టిదుష్టులనుగనిపెట్టుట ఎంతేనికష్టము

గానుండినను దదేకదీక్షవహించి మనయాంగ్లేయప్రభువులు వారినందఱినిబట్టి బంధించి శిక్షించి దేశమునిష్కంటకముగఁజేసిరి. ఆహా! ఈదేశజనులకాంగ్లేయులొనర్చినమేలు కలనైన మఱవ సాధ్యముకాదుగదా.

దేశక్షేమము మొదటి గొప్పమేలు.

భాస్కరా! ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారివలన మనదేశమునకు గల్గినమేలు వివరింపుచుంటివి. వినుము. పూర్వమున హిందూరాజులు రాజ్యము చేయుచుండినపుడు దేశమంతయు బలవంతుడగు నొక చక్రవర్తికి లోఁబడియుండక ఒక్కొక్కరాష్ట్ర మొక్కొక్కరాజునకులోఁబడియుండినది. "అంగ, వంగ, కళింగ" మొదలగు 56 రాజ్యములు ఈ భరతఖండమునందుండినట్లు వాడుకకలదుగదా. భారతయుద్ధమునం దెన్నిదేశములరాజులు పాండవులతోడనైన కౌరవులతోడనైనగలసి యుద్ధముచేసిరో మనమెఱుఁగుదుము. ఈరాజులందఱు కలసి పరస్పరమైత్రితో మెలంగుచు నెవరిరాజ్యమును వారనుభవించుచునుండక యెల్లపుడు నొండొరులతో పోట్లాడుకొనుచునే యుండిరి. భారతము అరణ్యపర్వములోని యీక్రిందిపద్యమును చూడనగు.

కం. అందులకు ధరణిగలనృప
నందనులెల్లను ముదంబునంబోయెదు వే
డ్కం దమలోఁ గయ్యమ్ములు
గ్రందుకలేకున్నవారు కడునెయ్యమునన్.

ఈతీరున రాజులు ఒండొరులతో యుద్ధముసేయుచుండునపుడు ఆయాదేశజను లెట్టిస్థితియందుందురో మనమూహింపవచ్చును. బలవంతుఁడగురాజు దేశములనుజయించి యితరరాజులనుండి కప్పములుగొనుటకు బయలుదేరి దండయాత్రసేయునపుడు శత్రురాజులకోటలనుపాడుచేసి పట్టణములపైబడి యిండ్లను తగులఁబెట్టి మేడలనుగూల్చి జనులనుహింసించి దోచుకొనుట సామాన్యముగా జరుగుచుండెను. బిడ్డలనుజంపుటయు రాజస్త్రీలను చెఱఁబెట్టుకొని పోవుటయు సహజకృత్యములుగాఁ జేయఁబడుచుండెను. ఈకార్యములు విశేషముగా మహ

మహమ్మదీయరాజుల కాలములో జరుగుట మనము వినియున్నారము. ఇట్టి యవమానమును సహింపఁజాలక మర్యాదగల కుటుంబములలోని స్త్రీలందరు కోటలలో పెద్దచిచ్చులనమర్చుకొని వానిలోనురికి ప్రాణహత్యఁజేసికొనెడివారు. ఏ రాజునకైన నొక చక్కని కూతురుండెనా యామెకొఱకు ఇతరరాజులు పోట్లాడుకొనుటయు, విరోధియగురాజెవడైన బలవంతుడైయుండుట తటస్థించునేని యట్టివానికి తనబిడ్డనీయ నిష్టములేనివారు క్రూరులై కన్నబిడ్డలను విషము త్రాగించి చంపుటయు దటస్థించుచుండెను. అప్పటి కష్టస్థితులను దలంతుమేని యిట్టి యిక్కట్టులపాలై జనులు ఎట్లు బ్రతికియుండిరా యని సందేహము కలుగుచున్నది.

ఇప్పుడన్ననో వందలకొలది రాష్ట్రాధిపతులీదేశమునందున్నను ఎవరి రాజ్యమును వారు భయభక్తులతో పరిపాలించుకొనుచు ప్రజలక్షేమమునిమిత్తము పాటుపడుచున్నవారు. ఇతరరాజుల రాజ్యములలో నొకప్రాణినైన జంపుటకు వారికధికారము లేకపోవుటయుండ తమ రాజ్యములోనైనను నొక బిచ్చగానినైనను హింసించుటకు వారికధికారము లేదు. పూర్వము రాజునకు గోరెక్కపొడమెనేని తనదేశములో నెట్టి మర్యాదగల కుటుంబములోని స్త్రీనైనను చెఱబెట్టి తన యంతఃపురమునకుఁ దెప్పించుకొనగల్గియుండెను. చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులపూర్వజన్మవృత్తాంతమువలన నిది తేటపడును. ఇప్పుడట్టి యధర్మకార్యమొనర్పఁగలుగు దుర్మతియగు రాజు శశవిషాణముగదా. ధర్మపరాయణులు సపరాక్రమతేజోవంతులగు నాంగ్లేయుల శాసనంబున నెంతటి బలవంతునివలననైనను నించుకంతయు భయపడవలసిన యవసరము లేక ప్రజలెల్లరు కడుపులో చల్లకదలకుండ సుఖులై జీవించుచున్నారు.

శత్రురాజు భీతిలేకుండుట - రెండవ గొప్పమేలు

ఆంగ్లేయప్రభుత్వసార్వభౌమత్వమువలన ఇండియాదేశములోని రాజులందఱు పరస్పరవిరోధములేవియు లేక నిరంతరము శాంతివహించి దేశక్షేమముకొఱకు పాటుపడుచున్నవారు. ఇదియొక గొప్పమేలు. మఱియొక మేలు కలదు. ప్రపంచములోని రాజ్యాంగములవారిలో నాంగ్లేయులను మించిన బలవంతులు లేరు స-

లేకదా, వారితో సమానులును లేరని చెప్పవచ్చును. "సముద్రమునకు ఇంగ్లండురాణి" అనగా ఓడబలము ఇంగ్లండున కధికముగా గలదనియు, ఈవిషయమున నాంగ్లేయులు తక్కిన ప్రభుత్వమువారినందఱిని మించియున్నారనియు, మనకుఁ జక్కగా తెలియును. ఈకీర్తి చిరకాలమునుండి మనప్రభుత్వమువారికి కలదు. ఇట్టి పరాక్రమవంతులు సంరక్షించుచుండుటవలన నిండియాదేశమునకు చుట్టుపట్టులనుండు నేరాజ్యాధిపతులుగాని దీనిం గన్నెత్తియైన జూడఁజాలకున్నారు. పూర్వమన్ననో పశ్చిమదేశాధిపతులెల్ల రెంతమాత్రము బలవంతులైనను నీదేశముపైఁబడి దోచుకొని, కొల్లగొట్టి, ప్రజలను నానాహింసలపాలుచేసి పోవుచుండెడివారు. దీనికి రెండు ఉదాహరణముల మాత్ర మిచ్చెదను.

(1) అహమదు షాదురానీ అను క్రూరుడు ఆఫ్గను సేనలతో హిందూదేశముపైబడి పట్టణములం బల్లెలనెల్ల కొల్లగొట్టి జనులను నిర్దయవృత్తితో పొడిచిచంపి అమితద్రవ్యమును జేకొని మరలిపోయెను.

(2) నాదర్షా అను పారసీక (Persian) రాజు 1739 వ సంవత్సరమున ఇండియామీదికి దాడివెడలి కర్నాలునొద్ద సాదల్‌ఖానును నోడించి ఢిల్లీ నగరమును జేరెను. అపుడు మహమ్మదుషాయనునతఁడు ఢిల్లీచక్రవర్తిగానుండెనుగాని మిక్కిలి బలహీనుఁడగుటచే నతఁడు నాదర్షాను ఏమియు చేయలేకపోయెను. ఒకనాడు రేత్రి నాదర్షా చంపబడెనని వదంతిపుట్టెను. తోడనే ఢిల్లీ నగరవాసులు పారసీకసేనలపైబడి వారిలో కొందరిని మడియించిరి. ఉదయమున నీసంగతి నాదర్షాకు తెలియగానే అతఁడు ఢిల్లీనగరమును కొల్లగొట్టుఁడని తన సేనల కాజ్ఞయొసంగెను. అపుడు జరిగిన ఘోరకార్యము లూహింపవలసినవేగాని వచించుటకు వీలైనవి కావు. ఢిల్లీచక్రవర్తి ఆడుదానివలె నేడ్చుచుండి తనప్రజల రోదనధ్వనులను వినఁజాలక తుదకు నాదర్షాను బతిమాలగా అతఁడు దోపిడినినిలిపి అమిత ద్రవ్యరాసులతో తన దేశమునకు మరలెను, అపుడే అమూల్యమణిఖచితమగు నెమలిసింహాసనమును, కోహినోరను విలువలేని వజ్రము అతఁడుతీసుకొనిపోయెను.

ఒకసారి పుణ్యక్షేత్రంబగు మధురానగరమున (మట్రా) ఉత్సవము జరుగుచుండగా 25 వేలమంది అఫ్‌గన్ రౌతులు అసహాయులగు యాత్రికులపైబడి

వారిని బల్లెములతోఁ బొడిచియు, గత్తులతో నఱికియుఁ జిత్రవధ గావించిరి. జనులు నిండుగా నున్నయిండ్లకగ్గిపెట్టి వారిని కాల్చఁజంపిరి. యువతులను చెఱబెట్టి తీసికొనిపోయిరి. దేవాలయములలో గోవులను జంపి వాని రక్తమును విగ్రహములకుఁ బూసిరి. ఆకాలమున ఆఫ్గనిస్థానముయొక్క సరిహద్దునకు సమీపముగా నున్న దేశమంతయు పాడువడి స్మశానతుల్యమయ్యెను.

శత్రువులను దనభుజదర్పముచే నిలువఁగల్గు బలవంతుఁడగు రాజు లేకపోవుటచే హిందూదేశము దిక్కుమాలినదై తలఁచినవాఁడెల్ల దానిపైఁబడుచుండ నేడ్చుచు చేయునదిలేక కడుబాములపాలగుచుండెను. రాజ్యాభిలాషచేతగాని, ద్రవ్యాభిలాషచేతగాని, మతద్వేషముచేతగాని పురికొలుపఁబడి పారసీకులు, గ్రీకులు, యవనులు, ఆఫ్గనులు మొగలు లెందఱెందఱో పండినచేలవలె కన్నులపండువుగా గానబడుచుండిన యీయిండియాదేశమునఁ జొరబడి జనులనెన్నరానికష్టముల పాలుచేయుచుండిరి.

ఇప్పుడన్ననో యాంగ్లేయప్రభుత్వమువారి సంరక్షణలో నుండుటచే శత్రుభావముతో నీదేశమును తేరిచూడఁగల్గువారైన లేరు; ఇందు కాలువెట్ట సాహసించువారంతకన్న లేరు. మనప్రభుత్వమువారి యుత్కృష్టబలప్రతాపములిట్టివంచెఱింగిన ఆఫ్గనుప్రభువువారికి పరమమిత్రుఁడయ్యెను. హిందూదేశము పూర్వ మెన్నికష్టములపాలైనను తుదకు అఖండ బలపరాక్రమ శేముషీవంతులగు నాంగ్లేయుల పరిపాలనలోనికివచ్చుట ఆదేశముచేసిన పూర్వపుణ్యఫలమేగాని వేఱుగాదు.

ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారొనర్చిన మూడవమేలు రైల్వేలు.

ఇట్లు దేశమంతయు, అంతశ్శత్రు బహిశ్శత్రువర్జితమై పరిపూర్ణశాంతి ననుభవించుచుండుటచే నది శుక్లపక్షచంద్రునివలె నానాట నభివృద్ధిగాంచుచు వచ్చినది. ఈదేశాభివృద్ధికి మిగుల తోడ్పడినది. రైల్వేలు (ఇనుపదారులు) ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు మనదేశపాలనమును బూనుకొనకపూర్వము ఇండియాలో ఇనుపదారియన్నపేరే లేదు. తుదకు సరియైన రోడ్లుకూడ లేవు. అపుడు జనులొ

కయూరినుండి మఱియొకయూరికిపోవుట అతిదుర్ఘటమైన కార్యముగానుండెను. మిక్కిలి ధనవంతులైనవారు సవారీలమీఁద వెళ్లెడివారుగాని తక్కినవారెల్ల కాలినడకనుగాని ఎద్దుబండ్లమీఁదగాని పోవుచుండెడివారు. ఇట్టిప్రయాణీకుల దురవస్థ నేమనివర్ణింపవచ్చును. ఈబండ్లు కఱకురాలమీఁద దడదడలాడుచు నిటునటు నూగులాడుచు బోవుచుండునపుడు కడుపులోని యవయవములు కదలి అతలకుతలమగుచుండెను. తలపోట్లకు మితిలేదు. ఒక్కొక్కసారి ఒఱుకటపు నేలమీఁదపోవుచుండునపుడు తలక్రిందైపడుటయు, బండిలోనివారి తలలు పగులుటయు, కాళ్లుచేతులు విఱుగుటయు సంభవించుచుండెను. ఎద్దు ద్రోవతప్పి ప్రక్కగోతులలో బండితోడ బడుటయు గలదు. వర్షాకాలము ప్రయాణముచేయుటకే వీలులేదు. ఒకవేళ చేసితిమా పైఁజెప్పిన దురవస్థలకుతోడు క్రొత్తదురవస్థలు సంభవించుటయు గలవు. గాలివిసురునకు బండిపై చాపకొట్టుకొనిపోయెనా యిఁక చెప్పవలసినదే లేదు. చాపగాడ్పుదెబ్బకు నిలిచినను వర్షపుజల్లు బాటసారులను నీటముంచి చలిచే గడగడలాడునట్లు చేయుచుండెను. ఒక్కొక్కసారి బండిచక్రములు బురదలో కూరుకొనెనేని బండిలోనివారందఱు దిగవలసినదే. అందరు బురదలోదిగి వారిశక్తికొలది చక్రములను బట్టిత్రోయఁగా ఎద్దులను బట్టి బాదగా అదృష్టాయత్తముగా బండికదలినసరే లేకున్న నాపూటకా రొంపియందు కాపురము సేయవలసినదేగాని వేఱుగతిలేదు. ఇవిగాక నట్టేటిలో నున్నపుడు వరదవచ్చి కొట్టుకపోవుట మొదలగు ఆపదలు పెక్కులుగలవు. ఇవన్ని యొకయెత్తు దొంగలభయము మఱియొకయెత్తుగా నుండును. ప్రయాణీకులు రాత్రియంతయు గుండెలు పీచుపీచుమన క్షణమొకయుగముగా గడుపుచుండెడివారు. అట్టిపుణ్యజనులు తారసించుటయే తటస్థించెనేని యిఁక జరుగుకార్యము వేఱుగఁ జెప్పవలసియుండదు. మొట్టమొదట బండివాని తలవీలుటయు పిదప బండిలోని పురుషుల గాళ్లుచేతులు విఱుగుటయు స్త్రీలయాభరణములన్నియూడ్చి వేయబడుటయు, ఉన్నసొత్తులన్ని యపహరింపఁబడుటయు సామాన్యముగా జరుగుచుండెను. ఇన్నికష్టములకోర్చి ప్రయాణముచేసినను ఇపుడుదయమున భోజనముచేసి హాయిగా సుఖగోష్ఠిచేయుచు రెయిలుబండిలోగూర్చుండి రాత్రి భోజనమునకు చేరగల్గుప్ర

దేశమునకు బోవలయుననిన నప్పుడు ఇరువదిరోజులో నెలరోజులో పట్టుచుండెను. అప్పుడు కృష్ణా గోదావరిజిల్లాలలో నేదో యొక గ్రామమునుండి చెన్నపురికిఁబోయి రావలయునన్న నిపుడు సీమకుబోయివచ్చుటకంటె కష్టతరమగు కార్యముగా నుండెను. ఆ కాలమున మనదేశములో బండ్లు వెళ్లుటకును వీలులేని అడవిమార్గములెన్నో యుండెను. కావున సరకులను ఎడ్లమీఁద వేసికొనిపోవుచుండెడివారు. లంబాడీతండాలని చెప్పబడుచుండిన యెడ్లగుంపులు మనుష్యులచేతోలుకొనిపోఁబడుచుండెను. నలచరిత్రయందుఁగూడ సార్థములనుగూర్చి చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్టి వర్తకజనసంఘము అడవులగుండా ప్రయాణము చేయునపుడు విషజంతువుల బాధయును, క్రూరమృగములవలని యాపదలును మిక్కుటముగా నుండెను. ఆనాఁటికిదొరకిన మురికిగుంటలనీళ్లు త్రాగుటవలన ఆసార్థవాహులు పెక్కురోగములపాలగుచుండిరి. చచ్చినవాండ్లు పోఁగా ఎట్లెట్లో కొందఱు బ్రతికి గమ్యస్థానముచేరి పునర్జన్మ నెత్తితిమని భావించెడివారు. తీసికొనివెళ్లిన సరకులైనను వానకు తడిసినవి తడియగా, ఎండినవి యెండగా తుదకు ఎంతో కొంత చేరుచుండెడిది. ఇప్పుడన్ననో నేఁడు టెలిగ్రామిచ్చిన మూఁడవనాఁటి కెన్నివేలబస్తాల సరకులు కావలసినను ఎన్నివందల మైళ్లదూరమునుండియైనను మనకువచ్చి చేరుచున్నవి. ఆహా! ఏమియద్భుతమైనమార్పు. రాజమండ్రిలోనున్నవారు చెన్నపురిలోకట్టిన పూలదండలను ధరింపవచ్చును. బెంగుళూరిలోకాచిన కాయగూరలను దినవచ్చును. కాయగూరలుమాత్రమననేల మత్స్య మాంసములను వందలకొలఁదిమైళ్ల దూరమునుండి తెప్పించుకొని భుజించువారును గలరుగదా. ఏబది అరువదిసంవత్సరములక్రిందట నిట్టిమాటజెప్పిన నదియొక కట్టుకథయని భావించకుండునే? అహా రైల్వేలు (ఇనుపదారులు) మనదేశమునకు చేసిన మేలు నేమనిచెప్పవచ్చును!

రైల్వేలవలనగల్గిన లాభములు.

పూర్వ మేదేశమున పండినపంట ఆ దేశమునననుభవింపఁబడవలసినదే గాని కొండొక దేశమునకు బంపుటకు వీలులేకుండెనుగదా. కావున ఒకయూరిలో జనులు అన్నములేక మలమల మాడుచున్నను మఱియొకయూరిలోనివారి

కెంతయున్నను సహాయముచేయఁజాలకుండిరి. కావున క్షామముగల్గిన దేశములో జనులు వేలకొలఁదినశింపవలసివచ్చుచుండెను. ఇప్పుడన్ననో కేవలముక్షామము రాకపోయినను ధాన్యాదులేమాత్రము ప్రియమైననుచాలును. చుట్టుప్రక్క దేశములనుండి వేలకొలదిమూటలువచ్చిచేరును.

(II) ఇట్లు క్షామకాలమున ప్రాణరక్షణగలుగుటయేగాక ఒకదేశములో పంట లక్కఱకుడనేయుండి మురిగిచెడక ధర హెచ్చుగాఁగల ప్రదేశములకుఁబంపఁబడి యమ్మింపఁబడుటకు సౌకర్యము లేర్పడుటచే పంటకాపులును, వర్తకులును జురుకుగాపాటుపడుచు ధనవంతులైసుఖజీవనులగుచున్నవారు. దేశమంతయు ననేకవిధముల నభివృద్ధినొందుటకిది కారణమగుచున్నది. నాగరికతలేని దేశములవారు నాగరికులుగల గొప్పపట్టణములకు సులభముగాఁ బోగల్గుటచేఁ గ్రొత్తసంగతులను దెలిసికొనుచు తెలివితేటలు గలవారగుచున్నారు. ఇనుపదారుల (రైల్వేల) వలన దేశమునందుగల్గిన మార్పు లద్భుతముగా నుండును.

(III) కొన్నివ్యాపారములకు రైల్వేలే కారణభూతములనిచెప్పవచ్చును. 1900 సంవత్సరమున 50 లక్షల టన్నుల రాక్షసబొగ్గు రైలుబండ్లమీద తీసికొనిపోఁబడినది. ఇందులో 20 లక్షలటన్నులబొగ్గు ఈదేశమునుండి ఎగుమతిచేయఁబడినది. ఇది అంతా అంతధనమేగదా. ఇట్లు కఱవుచే నన్నములేక మృతిఁజెందుచుండు జనులకెంతోదూరదేశములనుండిగూడ నన్నముఁదెచ్చిపెట్టి కాపాడుచు, కృషి వాణిజ్యాదుల నభివృద్ధిపఱచిజనుల ధనవంతులనుగాఁజేయుచు, వందలకొలఁదిమైళ్లను నాయాసముగాఁబోవుటకువీలుకలుగఁజేయుచు, అనాగరికులను నాగరికులనుగా నొనర్చుచు, అనేక గొప్పవ్యాపారములు బుట్టుటకును పెంపుగాంచుటకును కారణభూతమగుచు దేశమునకంతకును క్రొత్తనడుకుదనమును, నూతనశోభను గలుగజేసిన రైల్వేలను వేసినవారెవరు? 1853 వ సంవత్సరమునకు బూర్వ మొక్కయినుపదారియైనలేదు. లార్డు డాల్‌హౌజీ గారు దేశోద్ధారకులై రైల్వేలను వేయుటకు ప్రారంభించిరి. రైల్వేలు వేయుట మాటలతోనగు కార్యముకాదు. లక్షలు కోట్లకొలఁది ద్రవ్యము వ్యయపఱిచి

సంగాని యొకయినుపదారినైన వేయఁజాలము. వేలు లక్షలు కర్చుపెట్టినఁగాని కావలసిన యింజన్లు, బండ్లేర్పడవు. ఇంతద్రవ్యము వెచ్చపెట్టి యిమ్మహోపకార మీదేశమున కెవరు చేసిరో తెలియునా? ఆంగ్లేయమహాజనులేకదా. ఇంత తెలివిమీరిన యీకాలమునగూడ పట్టుమని పదిలక్షలు కర్చుపెట్టి యొక ఫ్యాక్టరీని బెట్టవలయునననెంతకష్టముగానున్నదో మనకు తెలియనిదికాదు. మన దేశమునందు ధనికులు లేక కాదు ధనము లేక కాదు. తమపెట్టెలలోనుండి ద్రవ్యము బైటఁబెట్టిన తుట్టతుదకది యేమగునో, లాభమో? నష్టమో? లేనిపోనియాపదలలో జిక్కుకొననేల? ఇంట బదిలముగా నుండిన చూచుకొని మురియుచుండవచ్చునని మనవారెందఱు తాళములపైని తాళములనువేసి కొట్లలో ధనమును భద్రపఱిచి యుంచుకొనుటలేదు. అట్టిది ఇంగ్లాండెక్కడ! ఇండియాయెక్కడ! అక్కడనుండి కోట్లకొలది ధనమును దెచ్చి మనకొఱకీదేశమున వెచ్చపెట్టిన యాంగ్లేయమహాజనులనుగూర్చి మనమెంత కృతజ్ఞులమై యుండవలయునో యూహింపుము. భాస్కరా! ఒకనాఁడొక పుడిసెడుజలము ద్రావనిచ్చినవారి మేలుగూడ నెన్నటికిని మఱువఁగూడదని మనధర్మశాస్త్రములు ప్రబోధించుచున్నది. అట్టిదిట్టి మహోపకార మొనర్చినవారినిగూర్చి యేమనిస్మరింపనగునో యూహింపుము. 1853 వ సంవత్సరమునకుబూర్వ మొక రైల్వేకూడ లేదని చెప్పియుంటినికదా 1901 వ సంవత్సరమున 28 వేలమైళ్ల రైల్వేలై యుండెను. ఆసంవత్సరమున 19 కోట్ల 50 లక్షలమంది ప్రయాణముచేసిరి. 4 కోట్ల 40 లక్షలటన్నుల భారముగల సరకులు తీసికొనపోఁబడెను. గంగ, గోదావరి, కృష్ణవంటి మహానదులకు దివ్యమయిన వంతెనలు కట్టఁబడినవి. ఈ రైల్వేల నిర్మాణముకొఱకు 1908 వ సంవత్సరమువరకు సుమారు 30 కోట్ల సవరనులు అనగా ఇప్పటి లెక్కనుబట్టి 450 కోట్ల రూపాయలను కర్చుపెట్టిరి. ఎడ్లబండ్లమీద ప్రయాణముకంటె రైలుబండ్లమీద ప్రయాణము మిక్కిలి సౌఖ్యకరమైనను టికెట్లకు, లగేజికి, చాలా ద్రవ్యమగుచున్నదిగదా యందువేమో? ఎడ్లబండ్ల ప్రయాణపుపాట్లును, కాలహరణమటుండ దానికగుకర్చులన్ని చూచినయెడల రైలుప్రయాణమెంతో లాభకరముగానున్నది. ఈలెక్కను వేసిచూచినవారు సంవత్సరమునకు మనదేశపుజనులకు 150 కోట్ల రూపాయలలాభము మిగులుచున్నదని చెప్పి

యున్నారు. రైల్వేలవలన ప్రజలకేగాక ప్రభుత్వమువారికి గూడ ద్రవ్యలాభము మిగులుచున్నదని చెప్పియున్నారు. 1904 నుండి నాలుగు సంవత్సరములకు 3 కోట్లరూపాయల లాభము వచ్చినది. ఇదిగాక సేననుగావలసినచోటికి బంపుటకుపూర్వమయ్యే కర్చులో ఇప్పుడు 6 వ వంతు అగుచున్నది. ఇది యెంతలాభమో చూడుము. ఇదిగాక దేశసంరక్షణవిషయములో నొకగొప్పమేలు గలిగియున్నది. కారణాంతరములచే ఒకసేనను మనదేశపు సరిహద్దులకు బంపవలసివచ్చినదనుకొందము. పూర్వము 40 దినములకు చేరెడిసేన యిప్పుడొక్కదినములో వెళ్లి చేరగల్గియున్నది. ఎక్కడ ఏయవసరముగలిగినను అవలీలగా మనసేనలు వెళ్లి చేరుచున్నవి. ఇది దేశమున కెంతమేలో యూహింపుము.

నాల్గవ మేలు రోడ్లు.

మన యాంగ్లేయ ప్రభుత్వకాలములో ప్రజల రాకపోకలనిమిత్తము రైల్వేలేగాక అనేకమైన పెద్దపెద్ద రోడ్లువేయఁబడి ప్రతిసంవత్సరము జాగ్రత్తగా మరమ్మతుచేయఁబడుచున్నవి. దీనినిమిత్తము ప్రతిజిల్లాకు నొక డిస్ట్రిక్టు ఇంజనీరును, ఇద్దరుముగ్గురు అసిస్టెంటు ఇంజనీరులును, పెక్కండ్రు ఓవరుసీయరులును ఏర్పఱుపఁబడియున్నారు. పూర్వకాలము రోడ్లు (రస్తాలు) అను పేరుగలవి రెండువైపుల చెట్లునాటబడిన డొంకదోవలవంటివేగాని యిప్పటివలె చక్కని కంకరవఱిచి దిమ్మిసగొట్టి బండిచక్రములు తేలికగా దొర్లిపోవుటకు వీలుగా నుండునట్లు నున్నగాను గట్టిగాను చేయఁబడినఅందమైనబాటలు గావు.

ఐదవమేలు వంతెనలు.

పూర్వము రాజులుకట్టించినవంతెనలు పేరుకైన నెక్కడను గానరావు. అక్కడక్కడ అరుదుగానుండిన చిన్నవంతెనలైనను ఆయా జిల్లాలలోని ధనవంతులు కీర్తిప్రతిష్టలకొఱకు స్వంతద్రవ్యమును వెచ్చించి కట్టించినవేను. ఇట్టివి పడిపోవుచుండెనా దానిని మరమ్మతుచేసి చక్కనిస్థితిలో పెట్టుకొను బాధ్య

తగలవారెవ్వరును లేరు. ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారిచే ఈ నూఱుసంవత్సరములలో ననేక గొప్పవంతెనలు కట్టఁబడినవి. చెన్నపురిలోని అడయారువంతెన శ్రీకాకొళ్ళము సమీపమున నదిమీఁదకట్టఁబడిన వంతెనవంటివి ఇండియాలో వందలకొలఁదిగలవు. దేశాభివృద్ధికొఱకై ప్రజల సౌఖ్యమునిమిత్తమై ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు పుచ్చుకొనిన శ్రద్ధయును, వెచ్చపరచిన ద్రవ్యమును నమితములుగా దోఁచకమానవు.

ఆఱవమేలు నీటిపాఱుదలసాధనములు, జలాధారములు.

మహమ్మదీయరాజులకాలములో ఉత్తరహిందూదేశమున కొన్నికాలువలు త్రవ్వఁబడియుండెనుగాని ఔరంగజీబు గతించినవెనుక దేశ మరాజకస్థితిలోనుండిన కాలములో ఆకాలువలన్ని పూడిపోయి నామావశిష్టములైనవి. ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారి కాలములో అవియన్నియు చక్కఁబడుటయుండ మనమెన్నఁడు కని విని యెఱుఁగని అద్భుతమైన సేతువులు కట్టఁబడినవి. కొన్నిచోట్లపైన పెద్దకాలువ పాఱుచుండగా క్రిందుగా నొకపెద్దసెలయేఱు భోరున ప్రవహించుచుండును. ఇండియా పడమటకనుమలగుండా నొకబిలముత్రవ్వి దానిలో నొక పెద్ద గొట్టమునమర్చి అవ్వల పెరిగారి నదీప్రవాహజలము వృథాగా సముద్రమునందుబోయి పడకుండ దానిని ఆగొట్టముగుండా కనుమలకు తూర్పునకుఁదెచ్చి వానకురియని ప్రదేశములలో జలముపాఱించి యెండినయూళ్లను పండినయూళ్లుగాఁజేసిన ఆంగ్లేయుల బుద్ధికుశలతకును సాహసౌదార్యములకును, మనంబద్భుతానందకందళితమగుచున్నది. ఆంగ్లేయులు పెక్కుండ్రు మనసౌఖ్యమునిమిత్తమును అభివృద్ధికొఱకును ఎండయనక, వానయనక పనిచేయుచు, అడవులయందును, కొండలయందును (ఇది ఆరోగ్యకరమైనదేశ మిది మన్యప్రదేశమని యాలోచింపక) సంచరించుచు తమదేహారోగ్యమునేగాక తమప్రాణములనుగూడ అర్పించియున్నారు. భాస్కరా! వీరినిమించిన ఉపకారులెవ్వరు? ఆంగ్లేయమహాజనులయెడ మన మెంతకృతజ్ఞత జూపవలసియున్నదో ఆలోచింపుము.

ఈకాలమున పంజాబుదేశమేగాక ఉత్తరహిందూస్థానమంతయు నీటికాల్వలమయమై యెక్కడజూచినను పచ్చనిపైరుతో నిండియున్నది. సింధుదేశములోని నీటిపాఱుదల సాధనములే లేకుండిన పంటలుపండుటకు సాధ్యమేకాదు. పూర్వము నిజముగానే అది బీడుభూములతోడను ఎడారులతోడను నిండియుండెను. ఒక నూఱుసంవత్సరములక్రిందటి సింధుదేశమును ఇప్పటి సింధుదేశమును జూచినచో ఆదేశమే యీదేశమగునా! ఏమియాశ్చర్య మేమియాశ్చర్యమని మన మద్భుతపడక మానము. సింధుదేశమునుగూర్చి చెప్పినమాటలే ఇండియాయందలి అనేకదేశములనుగుఱించి చెప్పవలసియున్నది. ఇందుకు మన కృష్ణా గోదావరిజిల్లాలే నిదర్శనములు. వరదలువచ్చినపుడు దేశముపైఁబడియూళ్లమీఁదుగాఁ బ్రవహించి జనులనుజంపుచు పశువులను సముద్రములోనికిఁగొట్టుకొనిపోవు ప్రమాదకారణంబై భయంకరములుగానుండిన యీ గొప్పనదులు మనకు భృత్యానుభృత్యులై తమజలమును మెల్లమెల్లగా చల్లచల్లగా మనకు వణకుచువచ్చునట్లువచ్చి ఒక్కొక్క పొలముకాపుయొక్క పొలము దగ్గరకును జేరి "నీ కెంతనీళ్లు కావలయునో తీసుకో, నీ కెంతనీళ్లు కావలయునో తీసికో" అని తెచ్చియిచ్చుచున్నవి. దీనికంతకును కాటనుదొరగారి బుద్ధికుశలతయును పట్టుదలయును మనప్రభుత్వమువారికి మనపైగల దయయునే కారణములైయున్నవి. కృష్ణా గోదావరిజిల్లాలలో ఆనకట్టలు కట్టుటకు పూర్వముకాపులు వానకొఱకు ఆకాశమువంక దీనత్వముతోఁజూచుచు కంట తడిపెట్టుకొని నారాయణజపము చేయుచుండెడివారు. ఇప్పుడన్ననో వారికి ఆకాశముతోను పనిలేదు. నారాయణజపముతోను పనిలేదు. వారు హాయిగా కాలుమీదకాలు వేసుకొని కూర్చుండినను కాలువలు నీళ్లనుదెచ్చి పొలములకిచ్చి ఒకటికి నూఱంతలుగా పంటలు పండించుచునే యున్నవి. 'అయ్యో! ఈనాఁడు ఎండకాయుచున్నదే, వాన కురియలేదే' యను చింత యావంతయును లేదుగదా. ఎంతయెండకాయుచున్నను గోదావరి కృష్ణకాలువలనిండుగా జలము ప్రవహించుచునేయుండునుగదా. ఈనదులు ప్రవహించుదేశములలో నెక్కడ వానకురిసినను చాలును. ఆనీరు నదిలో వరదగాపాఱుటయు ఆవరదను నిలిపి ఆనీటిని త్రిప్పి కాలువలగుండా చుట్టుపట్టుల దేశమంతయు (జలము) పా

ఱేంచుటయు సంభవించుచున్నది. కావున కృష్ణా గోదావరిజిల్లాలయందు ఒకచినుకువర్షము పడకున్నను పరిపైరు పూర్తిగా పండుట కేసందేహమును లేదు. పంద్రెండుసంవత్సరములు విడువక వర్షములు కురియకున్నను ఈజిల్లాలకు క్షామము రాదని అనుభవజ్ఞులు చెప్పుదురు. 20 లక్షలప్రజలకిట్లు సంరక్షక మేర్పఱుపఁబడినది. ఏదేశమునకైనను ఇంతకన్న గొప్పమేలుకలదె. ఇట్లుఎండి బీడుగా పడియున్న పనికిమాలిన భూములన్నిటియందు నవనవలాడు పచ్చనిపైరుపండించి మనకాపులకు షడ్రసోపేతముగ, ప్రభుత్వమువారు అన్నముగలుగునట్లుచేసిరి; ఇదిగాక త్రాగుటకు దివ్యమైనజలమును, స్నాన సంధ్యాదులకు పుణ్యనదీజలప్రవాహములను ఊరూరునకు పల్లెపల్లెకు లభించునట్లుఁజేసిరి. ఈశ్వరుఁడు కృష్ణాగోదావరులనిరెండునదులను నిర్మించిన మనప్రభుత్వమువారు వానిని నూఱునదులుగా జేసినారు. పూర్వము కృష్ణానదీ స్నానము చేయవలయుననిన నెన్నిదినములో ప్రయాణముచేసి వెళ్లినంగాని వీలుగాకుండెను.

ఇప్పుడు మనయూరుప్రక్కనుండియేఆనదీజలముపాఱుచున్నది. ఇది మన నైష్ఠికబ్రాహ్మణాదులకు గ్రామములయందు నెంత ప్రయోజనకరమో ఆలోచించుడు. ఇట్లు తినుటకన్నమును, త్రాగుటకు నీళ్లును, స్నానమునకు దివ్యమైనగంగయును మనవారికిపుడు ఆంగ్లేయమహాజనులవలన లభించినది. ఈదేశమునకు ఆంగ్లేయులకన్న నుపకారులెవ్వరు?

నీటిపారుదలసాధనములవలనదేశమునకుకల్గిన యితరలాభములు.

పూర్వము ఎండి బీడుభూములుగా పడియున్న స్థలములయందు నిపుడు పుట్టి, పుట్టిన్నర, రెండుపుట్లు దివ్యమైన ధాన్యము పండుచున్నది. కావున పూర్వము 10 రూపాయలుకూడచేయని భూములిపుడు 400, 500, 600 రూపాయలకుఁగూడ నిచ్చువారులేరు. కొన్నిభూములు ఎకరము 1000 రూపాయలు వెలగలవికూడ నున్నవి. కావున పూర్వము భిక్షాధికారులైన కాపులిపుడు లక్షాధికారులైరి. పూర్వము పూరిగుడిసెలతో నిండియున్నగ్రామములిపుడు చక్కని పెంకుటిండ్లతోడను, మేడల మిద్దెలతోడను సొంపుగానున్నవి. పూ

ర్వము ముతకగుడ్డలు కట్టుకొనెడి కాపులకిపుడు కలితదుకూలవస్త్రములు, అల్పాకాకోట్లు, నీమాజామాలు, స్వారిచేయుటకు బైసికిళ్లు, లెవండర్లు, సెంటుబుడ్లు, హేర్ ఆయిల్సు కావలసివచ్చినవి. ఆంగ్లేయుల చల్లనిప్రభుత్వములో మనదేశముగాంచిన యభివృద్ధికిని సౌఖ్యస్థితికిని ఇంతకన్న మనకేమినిదర్శనము కావలసియున్నది. కృష్ణాగోదావరి జిల్లాలవిషయమున జెప్పినసంగతులే ఇండియాలోని యనేక దేశములనుగురించి చెప్పదగియున్నది. ఆంగ్లేయులు దేశమును పాలింపఁబూనుకొనుటకుముందు పంజాబు దేశము దారుణమైన యడవులతో నిండియుండినది. మహమ్మదీయరాజులు త్రవ్విన గొప్పకాలువ యెప్పుడో యెండిపోయియుండినది. ఒక్కపరగణాలో 221 గ్రామములు ప్రజలేలేక పాడుపడిపోయినవి. అడవుల దొంగలు, దోపిడిగాండ్రు, కూళలు చేరి చుట్టుపట్టులనున్న గ్రామస్థులను హింసించుచుండిరి. పులులు చిఱుతపులులు ఊళ్లలోనే తిరుగులాడనారంభించినవి. ఆంగ్లేయులు రాజ్యమును పాలింపనారంభించినపిదప గల్గినమార్పు లద్భుతముగా నుండెను. పైఁజెప్పిన పెద్దకాలువను మరమ్మతుచేయించి దానిలో మరల జలమునుపాఱునట్లుచేసినదేగాక లెక్కలేని అనేక కాలువలనుత్రవ్వించి దేశమంతయు ఫలవంతమునుగానొనర్చిరి. పూర్వము పాడుపడిపోయినగ్రామము లిప్పుడు జనులతోనిండి కళకళలాడుచున్నవి. పూర్వము పెద్దపులులు చిఱుతలు తిరుగుచుండిన ప్రదేశములలో నిపుడుగోధుమపైరులు చూచువారికి కన్నులపండువొనర్చుచు బరువైన తలలువంచి యానందముతో నూగుచున్నవి. ముఱికినీటితోనుండిన చవిటిపఱ్ఱలలోని నీళ్లనుదొలగించి, వానిని సారవంతప్రదేశములుగా జేయుటచే నవి చక్కని సాగుబడికి యోగ్యములగుటయేగాక పరిసర గ్రామవాసుల కాయురారోగ్యముల నొసంగునట్టివైనవి. పూర్వము మన్యపుజ్వరముచే తీసికొనుచు వంధ్యలై వివాహానర్హలై యుండిన తమకుమార్తెలకిపుడు కాపులు సంతోషముతో వివాహములుచేసియానందించుచున్నారు. ఇట్లు కాపులు ధనవంతులగుటయే గాక ఆయురారోగ్యములనుబడసి సుఖులైవర్ధిల్లుచున్నవారు. పంటలు వృద్ధియగుటచే వర్తకవ్యాపారములు వృద్ధియైనవి. కర్మశాల లేర్పడినవి. బీదవారికి పనిగల్గియున్నది కావున వారికి దినగూడు కట్టనుగుడ్డకు కొదువ లేకున్నది.

నీటిపాఱుదలయగుచున్న విస్తీర్ణము.

1858 వ సంవత్సరములో చెఱువులవలన సాగుబడియగుచున్న భూములు కాక కాలువలమూలముగా పండుచుండిన భూములవిస్తీర్ణము సుమారు 15 లక్షలయకరములు. 1906-1907 వ సంవత్సరములోనన్ననో 2 కోట్ల 22 లక్షల 25 వేలయకరముల భూమి సాగుబడియైనది. 1901 వ సంవత్సరమున ఒక్క పంజాబులోనే 16 వందల మైళ్ల పెద్దకాలువలే యుండినవి. నీటిపాఱుదలసాధనముల విషయమై సుమారు 49 కోట్ల రూపాయలు మన ప్రభుత్వమువారు వ్యయపఱిచినారు. ఇందువల్ల కర్చులుపోగా నూటికి 8 వంతున లాభము తేలినమాట అటుండ యిట్టి నీటిపాఱుదలవలన నొకసంవత్సరములో పండినపంట 60 కోట్లరూపాయల విలువకు తక్కువయుండదు. కాబట్టి పెట్టుబడిపెట్టిన సొమ్ముకంటె యెక్కువఫలము ఒక్కసంవత్సరములోనే మనకులభించినదని స్పష్టమగుచున్నది. దేశమునందలి సాగుబడిభూములకు నీరుపాఱించి దేశమున చక్కనిపంటపండునట్లుచేయువిషయములో ప్రభుత్వమువారెంత శ్రద్ధవహించినదిని పైని జూపిన యంకెలవలననేగాక ఈ క్రిందినీటిపాఱుదలసాధనముల పట్టికవలనగూడ స్పష్టముకాగలదు. (1) కృష్ణ (2) గోదావరి (3) కావేరి (4) పెన్నారు (5) పాలేరు నదులనుండి అనేక కాలువలగుండా నీటిపాఱుదలగావించుట (6) ప్రాతయమునాకాలువను చక్కబఱచుట (7) సింధుకాలువ (8) గంగానదికాలువ (9) బరీడోయబుకాలువ (10) బంగాళములోనిసోను, ఒరిస్సాకాలువలు (11) సంయుక్తరాష్ట్రముయందలి లోయరుగంగ, ఆగ్రా, బెట్వాకాలువలు (12) దక్షిణయిండియాయందలి పెరియారు (13) కర్నూలుకాలువలు (14) బొంబాయిలోనినీరకాలువ (15) పంజాబుయందలి సర్హింగు చీనాబు జీలముకాలువలు (16) సింధుయందలి నిజాంరావుకాలువ ఇవి ముఖ్యమయినవి. ఒక్క సర్హింగుకాలువయొక్కపొడవు 500 మైళ్లు. దానిపిల్లకాలువపొడుగు 5000 మైళ్లు. పంజాబులోను సింధుదేశములోని కొన్నిప్రదేశములుపూర్వము మనుష్యవాసమునకనర్హములై కేవలము ఎడారులైయుండినవి. అట్టిస్థలములందిప్పుడు జనులు చేరి యిండ్లు వాకిళ్లు గట్టుకొని పొలములను సాగుబడిచేసి పాడి పంటలతోడ వర్ధిల్లుచున్నవారు, ఇంతకన్నను దేశోద్ధారకమైన కార్య మేదిగలదు?

చెఱువులు.

ఒక్క చెన్నపురిరాజధానిలోనే 60 వేల చెరువులు గలవు. వీనివలనంగూడ కాలువలులేని ప్రదేశములయందు వల్లపుసాగుబడి జరుగుచున్నది. నీటికాలువలవలన గల్గిన ముఖ్యమైన ప్రయోజనముగురించి యింతదూరము వివరించితిని.

పడవలునడుచుకాలువలు.

ఇదిగాక యీకాలువలు పడవలునడుచుటకెంతో వీలుగానున్నవి. రైయిలు ఇంకను పడని ప్రదేశములలో ఈకాలువలే ప్రయాణీకులకును, సరకులను దీసికొనిపోవుటకును ఆధారములుగా నున్నవి. బండ్లమీద ప్రయాణముకంటెను పడవలమీదప్రయాణము చాలా సౌఖ్యప్రదము. ఒడలు కదులకుండ హాయిగా కూర్చుండి గమ్యస్థానము చేరవచ్చును. పడవలమీఁద ప్రయాణముచేయువారు వేసవికాలములో కాలువలు కట్టివేసినప్పుడు బండ్లమీఁద బోవుటెంతో శ్రమగా భావింతురు.

క్రొత్తనీటిపాఱుదలసాధనములు.

ఇదివఱకుచేసిన పనులతోతృప్తినొందక ప్రభుత్వమువారు ప్రతిసంవత్సరమును క్రొత్తక్రొత్త నీటిపాఱుదలసాధనముల నేర్పఱచుటకు ప్రయత్నముచేయుచున్నారు. గంజాము విశాఖపట్టణము జిల్లాలగుండా ప్రవహించు నాగవళీనదికి పార్వతీపురము సమీపమున ఆనకట్ట కట్టి యింతవఱకు బీడుగా పడియున్న భూములను పండించుటకు దొరతనమువారు ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. పనులు చాలమట్టుకు పూర్తిఅయినవి. కృష్ణానదికి పెద్దజలాగారము (రిజర్వాయరు) కట్టి దానిమూలమున కొంతభూమికి నీరు పాఱించవలెనని ప్రయత్నముచేయుచున్నారు. పంజాబులోని పెద్దనదులజలమంతయును ప్రయోగిం

చవలెనని యాలోచించుచున్నారు. ఈపనివలన పడమట సింధునదినుండి తూర్పు యమునానదివఱకు సింధు పంజాబు దేశములలోని యెండినభూములు చక్కని జలాధారము కలవగుచున్నవి. జీలమునదిలోని నీటిని చీనాబునదికి పాఱించి ఆ రెండునదులజలమును నొకకాలువగుండా పాఱించి ఆకాలువను రవినదిక్రిందుగా ప్రవహింపజేసి రవిసట్లెజీ నదుల మధ్యనుండు నొక కాలువలో ఆనీరు పాఱునట్లుచేయ 20 లక్షలయకరములభూమి సాగుబడియగుననియు దీనికి 10 కోట్ల 50 లక్షల రూపాయలు కర్చగుననియు లెక్కవేయబడినది. ఇట్లు మనప్రభుత్వమువారు నిరంతరము మన దేశాభివృద్ధినిమిత్త మెన్నో ప్రయత్నములు చేయుచునే యున్నారు. ఇండియాయందుగల నీటిపాఱుదలసాధనములవంటివి ఈప్రపంచములో ఏదేశముయందును ఏరాష్ట్రముయందును లేవు.

7 వ మేలు హార్బరులు, సముద్రతీరమున దీపపుస్తంభములు, రేవుస్థలములు మొదలగునవి.

1. మనప్రభుత్వమువారు రైల్వేలు, రస్తాలు, ఆనకట్టలు కాలువలు మొదలగునవిమాత్రమేగాక, దేశమునందు వర్తక వ్యాపారము లభివృద్ధినొందుటకు చేయుచున్నపనులింకను చాలగలవు. ఇతర దేశములనుండి ఓడలు మన రేవుపట్టణమునకు వచ్చినపుడు సమీపమున లంగరువేయుటకు వీలులేక దూరమునందుండవలసివచ్చుచుండెను. పడవలంతదూరమువెళ్లి సరకులను దెచ్చుట యెంతో కష్టముగానుండెను. కొండలవలె అలలులేచి పడవలను చీకాకుచేయుచుండెను. ఇట్టి యిబ్బందులు తొలగునట్లు హార్బరులు బొంబాయి మదరాసువంటి ముఖ్యపట్టణములయొద్ద కట్టబడినవి. ఈ హార్బరులకు వెలపటసముద్ర మెంతకల్లోలముగా నుండినను లోపలిజలము చెఱువువలెనుండును ఇందువలన పడవలు శ్రమలేక ఓడలన్నుజేరి సరకులను ఒడ్డునకు దీసికొనిరాగలుగుచున్నవి. మనుష్యులు ఓడలలో నెక్కుటకును ఎంతో వీలుగానున్నది. ఒక్కొక్కసారి పెద్దపెద్దస్టీమరులుకూడహార్బరు గోడసమీపమునకు రాగలిగియున్నవి. కిరసనాయిలు డబ్బాలందువేసి పంపుటకుబదులు స్టీమరులలోని త

టాకములయందు నింపిపంపెదరు. ఆతటాకములనుండి గొట్టములమూలముగా హార్బరుప్రక్కనుండు కట్టడములలోనికి పంపుచేయుదురు. హార్బరులేకున్నయెడల నిట్టి సులభమైనపద్ధతి వీలేకాదుగదా.

ఇతరకట్టడములు, దీపస్థంభములు,

హార్బరులేగాక ఓడలక్షేమమునిమిత్తము ప్రభుత్వమువారు అందందు లైట్‌హౌజులను (సముద్రముఒడ్డునఎత్తైన దీపపుస్తంభములను) కట్టించియున్నారు. ఈదీపములుకొన్ని 20 మైళ్లదూరముకూడ కనబడును. రాత్రులు చీకటిగానున్నపుడు ఓడనడుపువారు తాము ఏరేవునకు సమీపమునందుండునది యీదీపములమూలమున తెలిసికొనగలరు.

చెరసాలలు.

పూర్వము చెఱసాలలు (జెయిలులు) మిక్కిలి అనారోగ్యకరములుగానుండెను. ఖైదీలను కుక్కలనక్కలకంటె హీనముగాజూచెడివారు. అనేకమంది జెయిలుయందు మృతిజెందుచుండెడివారు. కావున ఖైదుశిక్షతోడ మరణశిక్షయును వేసినట్లే తలంచెడివారు. ఇక జెయిలునందు ఖైదీలుపడేపాట్లుచూచినచో చావే మేలుగానుండెను. ఆంగ్లేయులప్రభుత్వ మభివృద్ధినొందినకొలది దేశమునకంతకును గల్గిన అనేకసౌఖ్యములతోపాటు నేరములుచేసినఖైదీలకుకూడ అనేకసౌఖ్యములేర్పడినవి. పూర్వపు జెయిలుకట్టడములనుపడగొట్టించి ఆరోగ్యశాస్త్రసూత్రముల ననుసరించి చక్కనికట్టడములు కట్టియున్నారు. ఈకట్టడములెంతోశుభ్రముగానుండును. పెద్దచెఱసాలలయందు ప్రత్యేకమొక ఆస్పిటల్ అసిస్టెంటు నేర్పఱిచియుంచెదరు. ఇదిగాక ఊరియందున్నపెద్దడాక్టరు ప్రతిదినము జెయిలుకువెళ్లి చూచిరావలసియున్నది. ఈకాలమున ఖైదీలకు దేహారోగ్యముతప్పనేని యింటియందుకంటె పదిరెట్లుసౌఖ్యము జెయిలునందు జరుగుచున్నది.

మ్యూజియములు.

చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలలని మనవారు చెప్పు మ్యూజియములు పెద్దపెద్దపట్టణములందెల్ల కట్టబడియున్నవి. వీనియందున్న చిత్రమైన వస్తువులమాట అటుండ ఈకట్టడములను చూచుటకే వేలకొలదిజనులు పల్లెటూళ్లనుండి వెళ్లుచుందురు. జనులకు జ్ఞానము కలుగుటకును మనస్సునకు సంతోషము కలుగుటకును ప్రభుత్వమువారు ఎన్నో అనుకూలముల నేర్పఱచియున్నారు. విశ్రాంతిదినములయందు మనము మన కుటుంబముతోడ ఈ గొప్పమందిరములకేగి అచ్చటగల చిత్రవస్తుసముదాయమును జూచుచు వినోదించుచు ప్రొద్దుగడపి రావచ్చును.

హైకోర్టుకట్టడములు.

మ్యూజియములుగాక దేశపరిపాలన కావశ్యకములగు గొప్పగొప్పమందిరములెన్నో ప్రభుత్వమువారు వలసినప్రదేశములందెల్ల కట్టియున్నారు. (1) హైకోర్టుకట్టడములు (2) సెనెట్‌హౌజులు (3) కాలేజీలు (4) ఆఫీసులు (5) కస్టంహౌజులు (6) మార్కెటులు (7) వైద్యశాలలు (ఆస్పత్రులు) (8) రెయిలుస్టేషన్లు (9) చర్చిలు (10) బ్యాంకులు మొదలగుకట్టడములెన్నోగలవు. ఇవికొన్ని, వాని యుపయోగము మాటటుండ, మనమూరక పోయి చూచుటకే యెంతో వినోదకరముగా నుండును. కొన్ని కొన్ని ఆయా పట్టణములకు అలంకారములుగా నున్నవనుటకు సందేహములేదు. మార్కెట్లని నేను చెప్పినమాటనువిని మనచిన్నయూళ్లలో రోతగానుండి కంపెత్తుచుండు ముఱుగుడు కొట్టములని నాయభిప్రాయముకాదు. మహాపట్టణములయందు క్రొత్తగాకట్టిన మార్కెట్లు దివ్యమందిరములుగా నుండును. వానిలోనికి మనము వెళ్లిన త్వరగా ఈవలకువచ్చుటకు మనస్సొప్పకుండును. వానిలో కొన్నిటియందు పున్నమనాటి చంద్రబింబమువలె ఇంపైన వెలుగులో ప్రకాశించుచుండు విద్యుద్దీపకుండములనుజూచినం జాలును.

వినోదారామములు.

ప్రజలువిహరించుటకును జూచి యానందించుటకును గొప్ప పట్టణములయందు చక్కనితోట లేర్పఱుపఁబడియున్నవి. వీనియందు నానాజాతివృక్షములు కన్నులపండువుగానుండి చలువలు వెదజల్లుచుండును. బోటుషికారులు చేయుటకై తోటలయందు కాలువలుకూడ గలవు. వినోదకరమైన చిన్నచిన్న వంతెనలు, వింతగానుండు చక్కనిగుట్టలు, విచిత్రమైన జలయంత్రములు వీనియందు చాలగలవు.

దేశసంరక్షణకట్టడములు.

దేశసంరక్షణార్థ మావశ్యకములగు సేనలకు వలయుకట్టడము లెన్నో క్రొత్తగా కట్టబడియున్నవి. పూర్వపుకట్టడములు అనారోగ్యకరములైయుండినందున యుద్ధభటులు విశేషముగా కాలధర్మము నొందుచుండెడివారు. ప్రభుత్వమువారిపుడు ఆరోగ్యప్రదములైన ప్రదేశములయందు దివ్యమైన కట్టడములను నిర్మించి అందు సేనలనుంచుటచే ఈకాలమునందు యుద్ధభటులు మిగుల ఆరోగ్యవంతులును దీర్ఘాయుష్మంతులునై యలరారుచున్నారు. ఇది మనదేశమున కెంతక్షేమకరమో ఆలోచింపుడు. సేనావాసములేగాక, ఆయుధాగారములు, తుపాకిమందు కొట్టములు కోటలు మున్నగుకట్టడములు పెక్కులు క్రొత్తగా కట్టబడినవికలవు.

పురాతనకట్టడములను సంరక్షించుట, కర్జనుగారుచేసిన గొప్పమేలు.

క్రొత్తకట్టడములను గట్టుటయేగాక పురాతనమందిరములను సంరక్షించుటయందు మనప్రభుత్వమువారెంతో శ్రద్ధవహించిరి. ఈసందర్భమున కర్జను ప్రభువుగారుచేసిన మేలును మఱువగూడదు. వీరు ఈవిషయమైయొకశాసనమును గూడ చేసిరి.

భాస్కరుడు—నాయనా! పూర్వము మిక్కిలి గొప్పకోటలు కట్టబడుచుండెననియు, లోతైన పెద్దకందకములు త్రవ్వబడుచుండెననియు, నట్టివిప్పుడు లేవనియు జెప్ప విందుముగదా!

రామశర్మ—ఔనౌను! దానికొక గొప్పకారణముగలదు. ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారిప్రతాపమే, భుజబలమే, బుద్ధిబలమే, పెట్టనికోటలై దేశమును రక్షించుచుండ నీకాలమున కోటలతో పనిలేకున్నది. మనగృహములకు నిజమైన తలుపులు మనప్రభుత్వమువారి శాసనమేగదా. అట్లే మనదేశమునకు చుట్టునుండు గొప్పకోట మనప్రభుత్వమువారి ప్రతాపలక్ష్మియే. "సముద్రమునకు ఇంగ్లండురాణి" యను కీర్తినిగూర్చి ఇంతకుముందె చెప్పియున్నాను. కావున ఆంగ్లేయుల కీర్తియే హిందూదేశమునకు చుట్టునుండు గొప్పకోట. సర్వేశ్వరుని కృపాకటాక్షమూలమున నీదేశ మాంగ్లేయమహాజనులచే సంరక్షింపబడుచుండునంతకాలమును క్రొత్తగా రాతికోటలుగాని మట్టికోటలుగాని కట్టవలసినపనిలేదను సంగతిం దెలిసికొనుము.

8 వ మేలు పంటకాపులకుగలిగిన సౌఖ్యములు.

ఇండియాదేశముయొక్క లక్ష్మి పంటకాపులలోనున్నది. ఇంగ్లండులోవలెనేగాక యిండియాయందు వ్యవసాయమే ముఖ్యవృత్తిగానున్నది. కావున పంటకాపుయొక్కసౌఖ్యమే దేశముయొక్కసౌఖ్యము. పంటకాపుచెడినా దేశముచెడినట్లే. కావున ఇండియాయందు ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారి వరిష్టభావము పంటకాపులకు వారొనర్చినయుపకారము ననుసరించినదై యుండును. ఇది ముఖ్యవిషయము.

పంటకాపులకు ప్రభుత్వమువారొనర్చిన గొప్పమేలు.

నీరులేక పంటలుపండక యల్లాడుచుండు కాపులవిచారమును పోగొట్టి చక్కని పంటకాల్వల నమర్చి వానకురవని కాలములలోగూడ పంటపండునట్లుచేసి కాపులను తదితరప్రజలను సుఖులనుగాజేసిన విషయమునుగూర్చియు

భూమి ఫలవంతమగుటచే అధికఫలము గలుగుటవలననేగాక భూమియొక్కవిలువయే యత్యధికమగుటచే పూర్వము పేదవారుగ భావింపబడవలసిన వ్యవసాయదారులిపుడు ధనవంతులైయుండుటనుగూర్చియు మున్నె వివరించితిని.

స్థిరమైన స్వామ్యపుహక్కు.

రైతునకు భూమియందు స్థిరమైన హక్కుగలిగినది. కావున దానిని ఎంతబాగుచేసి ఎంతఎక్కువ ఫలవంతముగాజేయునో అంతలాభమును తానె యనుభవించును.

నిర్ణయమైన పన్నుమొత్తము.

పంటకాపు సర్కారువారికి ఒక నిర్ణయమైన పన్నుమొత్తము చెల్లించునే కాని ఎక్కువపండినందున ఎక్కువసొమ్ము కట్టుటలేదు. పండినపంటను కుప్పవేయగా సర్కారునౌకరులువచ్చి యూడ్చుకొనిపోవుచుండ కాపులుచూచుచు దుఃఖింపవలసినకాల మెన్నడో పోయినది. 'ఎంతపండినను అంతనాదే' అనుధైర్యము కాపునకుగలుగుట గొప్పమేలు.

కొద్దిపన్నుమొత్తము.

పూర్వకాలముకంటె ఇపుడు సర్కారువారు ఎంతో గొప్పమొత్తమును భూమిపన్నుక్రింద దీసికొనుచున్నారనియు, ఇందువలన కాపులకు మిగులునది కొంచెమే యనియు, ఇందువలన కాపులును, దేశమును దరిద్రదశనొందుట తటస్థించుచున్నదనియు కొందఱు చెప్పుటగలదు. కాపులు ధనవంతులగుచున్నారో దరిద్రులగుచున్నారో ఇంతకుముందు నేనుచెప్పినవిషయములనుబట్టి నీకు తెలిసియేయుండును. అదియట్లుండ సర్కారువారు పూర్వముకంటె భూమిపన్ను అధికముగ దీసికొనుచున్నది, అల్పముగ దీసికొనుచున్నదే? ఈక్రిం

దియంకెలవలన తెలియును. ఉత్తమాటలతో చెప్పటవలన ప్రయోజనము గలుగదు.

(1) ఈదేశమును దయతో పరిపాలించుచు దేశక్షేమమునుకోరుచు అనేకవిధముల పాటుపడిన పూర్వపురాజులలోకెల్ల అగ్బరుచక్రవర్తి ముఖ్యుడని మనమందరము ఒప్పుకొనుసంగతేగదా. ఆయనకాలములో కాపులు పొలములో పండిన పంట గరిష్ఠమొత్తములో (అనగా కర్చులుతీసివేయకుండా అసలుపంటలోనే) నూటికి 33 వంతున భూమిపన్ను చెల్లించెడివారు. గ్రంథస్తమైనఅంకె 33 కాని వాస్తవముగా సర్కారుసౌకరులు జమచేయుచువచ్చినది యింతకంటె చాల ఎక్కువగానెయుండెను.

(2) మహారాష్ట్రపాలకులు నూటికి 50 వంతున జమచేసిరి.

(3) మదరాసులో బ్రిటిషుదొరతనమువారికి పూర్వము రాజులు నూటికి50 వంతుననే జమచేసిరి.

(4) బంగాళాదేశములో నూటికి 54 వంతున స్వదేశరాజులు పన్ను వసూలుచేయుచుండిరి.

(5) సిక్కుగవర్నమెంటువారు పంజాబులో నూటికి 40 నుండి 50 వరకు కట్టుచువచ్చిరి.

(6) మన బ్రిటిషుదొరతనమువారు సాధారణముగా నూటికి 7, 8 వంతున కట్టుచున్నారు.

(7) బొంబాయిరాజధానిలో స్వదేశసంస్థానములలో బ్రిటిషుదొరతనమువారిపద్ధతిననుసరించి భూములు సర్వేచేసి సెటిల్మెంటుచేసిరి. వారును సాధారణముగా నూటికి 10, 15 కు తక్కువ పన్నుకట్టుటలేదు. పైఅంకెలనుబట్టి మనదొరతనమువారు పూర్వపురాజులకంటె భూమిపన్ను తక్కువకట్టుచున్నదా ఎక్కువ కట్టుచున్నది స్పష్టముగాకమానదు. ఆంగ్లేయులు మొట్టమొదట ఉ

త్తరహిందూస్థానమును తమ యేలుబడిలోకితీసికొనినపుడు అనగా 100 సంవత్సరములక్రిందట స్వదేశరాజులనుచూచి తామును మిక్కిలియెక్కువగానే పన్ను కట్టుచుండిరి. కాని రానురాను తగ్గించివేయుచువచ్చిరి. ఇప్పుడు ఆగ్రా, ఔదు అనురాష్ట్రములలో గరిష్ఠఫలసాయముమీద నూటికి 7·8 (8కంటె తక్కువే) కట్టుచున్నారు.

భాస్కరా! ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు పూర్వపురాజులకంటె ఎక్కువగా పంటకాపులపైని పన్నుకట్టి వారిని దరిద్రులుగా జేయుచున్నారనుమాట ఎంతదబ్బరో తెలియుచున్నదిగదా.

అగ్బరుయొక్కసిద్ధాంతమిది:—"పొలము సాగుబడిచేయు ప్రతివానిని తిరిగి కోతకోయువరకు వానిజీవనమునకును (తిండికిని) వానికుటుంబము బ్రతుకుటకును, విత్తనమునకును వానికి ఎంతకావలయునో అంతమాత్రమే వానికి మిగిల్చియుంచవలయును. తక్కినదంతా భూమిపన్నే. అది సర్కారుఖజానాలోచేరిపోవలెను"

ఈసిద్ధాంతముబట్టి వ్యవసాయదారుడు కూలివానితో సమానుడైనాడు. అంతకంటె హీనుడనిచెప్పవచ్చును. ఏలయన కూలివాడు తనను, తనకుటుంబమును, పోషించుకొనుచు ఇంక కొంత మిగిల్చుకొనును. అగ్బరుకాలపు పంటకాపు అట్లుమిగిల్చుకొనుటకు వీలులేదు. ఆయేటికి వానిపొట్టకుకావలసినది మాత్రమే తీసుకోవలెను. తక్కినదంతయు సర్కారుదే.

ఈదేశచరిత్రమునుగూర్చి విశేషముగావ్రాసిన జాన్‌స్టువర్టుమిల్లుగారు ఇట్లని వ్రాసిరి;—"మిక్కిలి దయాదాక్షిణ్యములుగల ప్రభుత్వము అదృష్టాయత్తముగా ఏలుబడితటస్థించినపుడుతప్ప, కాపులనుండి బలవంతముగా రాబట్టబడుచున్న ఫలసాయపుపరిమాణమునకు మితియేలేదు. కాపువాడు ఆపైన ఇవ్వలేనంతవరకుకూడా వానియొద్ద లాగుచునేవచ్చిరి."

దీనినిబట్టి బ్రిటిష్ప్రభుత్వమువారికాలములో కాపున కెక్కువ సౌఖ్యము కలిగినది మహమ్మదీయాది రాజులకాలములో ఎక్కువసౌఖ్యముకలిగినది వేఱుగ జెప్పనక్కరలేకుండ తెలియకమానదు. ఇప్పుడు మనకాపు, కూలివానికంటె హీనుఁడునుకాఁడు, కూలివాడునుకాడు. భూమికియజమానుఁడైయున్నాడు. భూమితనది. పండినపంటయావత్తు తనసొత్తు. సర్కారువారికి ఎంతో కొంతనిర్ణయమైన పైకపుమొత్తముమాత్రము చెల్లించివేసినిశ్చింతగా గూర్చుండును. ఆమొత్తమైనను ఎక్కువకాదు, పూర్వరాజులకాలమున చెల్లించినదానిలో సగములేదు, పాతికకూడలేదు. ఇదిగాక మఱియొక సౌకర్యముకలదు. ఏదేనొకకారణముచేత ఒకసంవత్సరము పంటపండకపోయినా అతడు పన్ను చెల్లించవలసినయక్కరలేదు. ఇదియెంత మేలు!

పూర్వరాజులకాలములో భూమిపైనివచ్చుచుండిన భూమిపన్నుమొత్తమును, బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి కాలములో వచ్చుచున్న మొత్తమును పోల్చిచూచినయెడల ఎవరికాలములో కాపు ఎక్కువపన్ను చెల్లించుచుండినది స్పష్టముగును.

(1)	1664-65 వ సంవత్సరములో	26,743,000	నవరసులును
		24,056,000	నవరసులును
	బెర్నియరుగారిలెక్కప్రకారము	22,593,000	నవరసులు.
(2)	ఔరంగజేబుకాలములో	38,719,000	,,
	ఇండియాఆఫీసులైబ్రరీలోనున్నలెక్కలప్రకారము	34,187,000	నుండి
		34,641,000	వఱకు
(3)	ప్రస్తుతపుకాలములో	17,500,000	నవరసులుమాత్రమే.

ఇట్లు బ్రిటిషుదొరతనమువారు ఔరంగజేబుకాలములో జమచేయబడుచుం

డిన పన్నులోసగముకూడ జమచేయుటలేదు. ఈసగముకూడ ఔరంగజేబుయొక్క రాజ్యవిస్తీర్ణముకంటె ఎంతో ఎక్కువైనరాజ్యములో జమచేయుచున్నారు. ఇప్పటి నీటిపారుదల సాధనాదులమూలమున పండుచున్నపంట ఔరంగజేబుకాలములోనే పండుచుండిన మనప్రభుత్వమువారు జమచేయుచున్నదానికి నాలుగురెట్లు జమచేసియుండునో ఎనిమిదిరెట్లు జమచేసియుండునో ఏరెఱుంగుదురు. ప్రస్తుతము సర్కారుఉద్యోగస్థులు జమచేయు ప్రతికాసును లెక్కకు వచ్చుచున్నది. సర్కారుబొక్కసములో చేరుచున్నది. మహమ్మదీయరాజులకాలములోనన్నో బొక్కసములోచేరినధనముగాక సుబేదారులు, మంత్రులు, చిల్లరఉద్యోగస్థులు ఎంతో సొమ్ము కాపులయొద్దనుండి దోచుకొనుచుండెడివారు. కాబట్టి ఔరంగజేబుకాలములో 3 కోట్ల87లక్షలనవరసులుసర్కారునకుజమయైనను కాపులు వాస్తవముగా చెల్లించుచుండినది యింతకంటె ఎంతో ఎక్కువమొత్తమైయుండవలెను. ఒక్క ఔరంగజేబుకాలములో నననేల? ఏకాలములోను ఈకాలమంతతక్కువమొత్తమురాజులు భూమిమీద జమచేసేవారుకారు. మనగ్రంథములలోనైనను రాజుపండినపంటలో 6 వభాగము అనఁగా నూటికి 16, 17 వంతులు జమచేయవలయునని యున్నది.

“జనకుడుబోలె నర్మిలి ప్రజం బరికించుచు షష్ఠభాగముంగొనుచును వారిచేతనరి” అను భారతములోనిపద్యమును చూడఁగను. ఇది గ్రంధములయందు జెప్పినమాట. వాస్తవముగా యెంతజమయగుచుండెనో గాని మన ప్రభుత్వమువారి హయాములందు దీనిలోసగముకంటె తక్కువే అనగా 8 వంతులకంటెకూడ తక్కువే జమయగుచున్నది. బొంబాయిరాజధానియందు రహితు ఏడున్నరవంతునను, మదరాసురాజధానియందు ఆరుంబావువంతును ఇచ్చుచున్నాడు. కావున మనగ్రంధములందుచెప్పినట్లు రాజుతాను 1 భాగముతీసికొని వ్యవసాయదారునకు 5 భాగములు విడిచిపెట్టవలసియుండగా మనప్రభుత్వమువారు తాము 1 భాగముతీసికొని వ్యవసాయదారునకు 15 భాగములు విడిచిపెట్టుచున్నారు.

హంటరుగారు వ్రాసిన సంఖ్యలనుగూడ చూపెదను.

రాజు పేరు.	సంవత్సరము.	పన్ను మొత్తము.
అక్బరు.	1594	18,650,000 నవరనులు పెద్దకాసులు
,,	1605	19,430,000 ,,
జహాంగీరు.	1628	18,760,000 ,,
,,	ఇంకొక లెక్కప్రకారము	19,680,000 ,,
షాజహాను.	1648	24,750,000 ,,
,,	1655	30,000,000 ,,
ఔరంగజేబు.	1660	25,410,000 ,,
,,	1666	26,700,000 ,,
,,	1667	30,850,000 ,,
,,	తర్వాత	40,000,000 ,,
,,	1697	43,500,000 ,,
,,	1707	33,950,000 ,,
	ఇది ఔరంగజేబు చనిపోయిన సంవత్సరము దేశము కల్లోలముగానుండినది.	

అన్నిపద్దులక్రింద ఔరంగజేబునకువచ్చుచుండిన రాబడియావత్తు 1695 వ సంవత్సరమునందు 80,000,000 నవరనులని, 1697 సం॥ 77,500,000 నవరనులని చెప్పబడినది. ఇక బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి కాలములో సగటున 1869-79 సంవత్సరములలో సగటున సంవత్సరమునకు 35,030 000 నవరనులును 1879-83 సంవత్సరములలో సగటున 40,750,000 నవరనులుమాత్రమే వసూలు చేయబడినది. 1906-07 సంవత్సరములలో సుమారు 72,200,000 నవరనులువచ్చినవి. ఔరంగజేబుకాలపుదేశస్థితికిని, ఇప్పటిదేశస్థితికిని, అప్పటివ్యాపారవ్యవహారాదులకును ఇప్పటివ్యాపారవ్యవహారాదులకును సంబంధమేలేదనియు, అన్నివిషయములలో దేశముఇనుబడినుబ్బడిగా అభివృద్ధిపొందినదను సంగతి మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొందుమేని పైమొత్తము ఔరంగజేబుకాలపు పన్నుమొత్తముకంటె ఎంతతక్కువో తెలియకమానదు. ఔరంగజేబుకట్టినట్లు పన్నులిప్పుడుకట్టినయెడ సర్కారువారికి 7 కోట్ల నవరనులకుబదులు 15, లేక 20 కోట్లనవరనులు రావచ్చును.

9 వ మేలు పంటకాపులేగాక దేశజనులెల్లరు ననేకవిధముల నభివృద్ధినొంది ధనవంతులగుట.

ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారికాలములో పంటకాపులేకాక దేశజనులెల్లరు ననేకవిధముల నభివృద్ధిపొంది ధనవంతులైయున్నవారు.

భాస్కరుడు:— నాయనా! ఈదేశమురానురాను ధనహీనమగుచున్నదని ప్రజలు దరిద్రులగుచున్నారని కొందఱు చెప్ప వినుచుందు. మీరుచెప్పినది దీనికివిరుద్ధముగా నున్నదికదా.

రామశర్మ:— రిక్తమాటలతోడ నూహలుపన్ని వలుకుటపాడికాదు. వాస్తవస్థితి ప్రత్యక్షవిమర్శనలనగాని తెలియరాదు. వినుము ప్రజలు అభివృద్ధి పొందియున్నది హీనస్థితిలోనున్నది ఈక్రిందిసంగతులవలన తెలియకమానదు.

ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల యభివృద్ధి.

జనులు అభివృద్ధిపొందుటకు ఒకసూచన వారిలో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల యభివృద్ధి. 1856 వ సంవత్సరమున ఉత్తరాదుల రాకపోకలు 36 వేలమైళ్లదూరము జరుగుచుండెను. ఇప్పుడు 160 వేలమైళ్లదూరము జరుగుచున్నది. 1856 సంవత్సరములో 750 టపా ఆఫీసులుండెను. ఇప్పుడు 70 వేలున్నవి. పూర్వము సంవత్సరమునకు సుమారు 3కోట్లఉత్తరములు మొదలగునవి తీసికొనిపోబడుచుండెను. 1901 వ సంవత్సరమున 53 కోట్లు తీసికొనిపోబడెను. ఇప్పుడు 80 కోట్లకంటె ఎక్కువతీసుకొనిపోబడుచున్నవి.

సేవింగ్సుబాంకీలు.

సర్కారువారు ఏర్పాటుచేసిన సేవింగ్సుబాంకీలు 8 వేలుగలవు. వీనిలో 12 లక్షలమంది 15 కోట్లరూపాయలు దాచుకొనియున్నారు. వీరిలో నూటికి తొంబదిమందికంటె హెచ్చుగానే స్వదేశస్థులుగలరు.

మణియార్డర్లు.

సంవత్సరమునకు 37కోట్ల 50 లక్షలరూపాయలు మణియార్డర్లద్వారా పంపబడుచున్నవి. వెనుకటిసంవత్సరముల లెక్కలనుచూచినయెడల ఈమొత్తములు రానురాను హెచ్చుచున్నవేగాని తగ్గుటలేదు. ఇది దేశము పేదబడుచుండుటకు గుఱుతైనది; భాగ్యవంతమగుచుండుటకు గుఱుతైనది నీవే యోచించుకొనుము. ఇండియాలో జనులు పూర్వముకంటె ఇప్పుడు ఎక్కువగా బంగారు వెండి కూడబెట్టుకొనుచున్నారు. బైటి దేశములనుండి దిగుమతియైయుండియా దేశమువారు కూడబెట్టుకొనిన బంగారు వెండి విలువ కడచిన 50 సంవత్సరములలో 630 కోట్ల 30 లక్షలరూపాయలు. కావున సగటున సంవత్సరమునకు 12 కోట్ల 60 లక్షలు చేర్పబడుచున్నది. దీనినిబట్టి యీదేశపుబంగారమంతా రవాణా అయిపోవుచున్నదని మనవారు చెప్పుకొనుమాట ఎంతవరకునిజమో నీవే చూడవచ్చును.

వర్తకము.

సంవత్సరము.	దిగుమతిసరకులవిలువ.
1858	1,42,50,000 సవరనులు.
1868-69	3,50,00,000 సవరనులు.
1884-85	5,30,00,000 సవరనులు.
1907-08	8,65,00,000 సవరనులు.

సంవత్సరము	ఎగుమతిసరకుల విలువ
1858	2,55,00,000 సవరనులు.
1907-08	11,55,00,000 ,,

సముద్రముమీదుగాగాక నేలమీదుగా టిబెటు, చీనా, అఫగనిస్థానము నేపాళము మొదలగు దేశములతో జరుగువ్యాపారము నానాటికి యభివృద్ధియగుచున్నది. 15 సంవత్సరములక్రిందట 7కోట్లరూపాయల విలువగల్గినది యిప్పుడు 15 కోట్లుఅయినది. ఇండియాకును ఇతర దేశములకును సముద్రమార్గముగాను భూమార్గముగాను జరుగువ్యాపారము కడచిన ఏబదిసంవత్సరములలో ఆరుదింతలు హెచ్చినది. నేలమీదుగా జరుగువ్యాపారముకంటె సముద్రముమీదుగా జరుగువ్యాపారమే హెచ్చుగానుండును.

1840 వ సంవత్సరములో 2 కోట్ల సవరనుల విలువగల వ్యాపారము జరిగినది.

1857 సంవత్సరము	5 కోట్ల 50 లక్షలు
1877 ,,	11 కోట్ల 40 లక్షలు
1900-1901 ,,	15 కోట్ల 20 లక్షలు

అనగా 228 కోట్ల రూపాయలవిలువగల వ్యాపారము జరిగినది. దేశము నానాట ధనవంతమగుటకును, అభివృద్ధి పొందుచుండుటకును ఇంతకంటె వేఱునిదర్శనము లేవి కావలెను?

ఇతరవృత్తులు, వ్యాపారములు.

కొన్నిసంవత్సరములనుండి ఇంగ్లండునుండి దిగుమతియగు వస్త్రముల మొత్తపువిలువతగ్గిపోవుచున్నది. కారణమేమన మనదేశమునందే వస్త్రములను విశేషముగా నేయుచున్నారు. మనకుకావలసినబట్టలను మనమే మునుపటికంటె ఎక్కువగాచేసికొనుటవలన ఇతరదేశములనుండి అవి రావలసినయక్కర తగ్గినది.

దూదియంత్రశాలలు.

1851 వ సంవత్సరములో దూదియంత్రశాలలు పేరుకైనలేవు. 1877 వ సంవత్సరమునందు నూలువడికెడి కదురులు 13 లక్షలుండినవి. 1901 వ సంవత్సరమునందు 192 యంత్రశాలలును 50 లక్షలకదుళ్లును ఏర్పడి పనిచేయుచుండెనవి. వానియందు దినమునకు 156,000 మందికి జీవనాధారమేర్పడియుండెను. ఇప్పుడన్ననో 217 యంత్రశాలలును 50 లక్షలకదుళ్లును గలవు. 2,12,000 మంది పనిచేయుచున్నారు. భాస్కరా! ఇది దేశాభివృద్ధినిసూచించునో దేశదారిద్ర్యదశనుసూచించునో నీవే యోచించుము. మనదేశములో నేయబడుచుండు వస్త్రములు మనదేశమునందే అమ్మబడుటయగాక జపాను, చీనా మొదలగు ఆశియాఖండములకు ఇతరదేశములకుకూడ ఎగుమతి యగుచున్నవి.

జనుపనార యంత్రశాలలు.

బంగాళాదేశమునందు జనుపనారయంత్రశాలలు విశేషముగా పనిచేయుచున్నవి. ఏలూరినందిట్టియంత్రశాలకలదు. మొత్తముమీద 41 జనుపను వడికినేయు యంత్రశాలలుగలవు. ఇవి 25,000 మగ్గములతోడను, 5,20,000 కదుళ్లతోను పనిచేయుచున్నవి. వీనిలో సుమారు లక్ష అర్వైయేనువేలమంది జీవనాధారమును పొందియున్నారు. ఉత్తజనుమును, జనుముతోనేసిన సంచులుమున్నగునవియు నానాట ఎక్కువగా ఎగుమతియగుచు వచ్చినది.

ఇతరయంత్రశాలలు.

ఉత్తరహిందూస్థానమునందు ఉన్నితో బట్టలు విశేషముగా నేయుచున్నారు. కంబళ్లు, శాలువలు, ట్వీడు, ఫ్లానలుగుడ్డలు నేయబడుచున్నవి. ఆల్పాకా మొదలగు నూలు తెప్పించి రాజమండ్రిలోగూడ విలువగలవస్త్రములు నేయుచున్నారు.

యంత్రశాలలేగాక యిటీవల వడివడిగా నిటునటు తనంతగిరుగులాడు నాడెలు (దారపుకండెలు) (Fly Shuttle) వాడుకలోనికి వచ్చినవి. స్వదేశవస్త్రనిర్మాణవ్యాపారము అత్యధికముగ నభివృద్ధినొందినది. ఇప్పుడూరూర మేలైనను సాలెమగ్గములతో నానావిధములైన వస్త్రములను నేయుచున్నారు. జాంపేట చెక్కులు, చీరాలచెక్కులు, పెడనచెక్కులు ప్రసిద్ధికెక్కినవి.

దూదియంత్రశాలలు, జనుముయంత్రశాలలు, ఉన్నియంత్రశాలలేగాక మనదేశమునందు క్రొత్తగా కాగితపుయంత్రశాలలు, గాజుయంత్రశాలలు, కూడ ఎన్నోయేర్పడినవి. ప్రస్తుతము సర్కారుఆఫీసులలో వాడుకయందున్న కాగితములలో సీమలోచేసినవానికంటె మనదేశమునచేసినవేయెక్కువ వాడుకనందున్నవి. ఈవిషయములో సర్కారువారుహిందూదేశాభివృద్ధి నెంతవరకు కోరియున్నారో తెలియును. మోటుగానున్నవని మనవారె మనదేశపువస్తు

ములను త్రోసివేయుచున్నారుకాని సర్కారువారు మోటుగానున్ననుసరే స్వదేశవస్తువులనే యెక్కువగా కొనుచున్నారు. సర్కారుఆఫీసులందు ఉక్కుకావలసియుండిన ఏడింతలు స్వదేశములకును ఒక్కవంతు మాత్రమే విదేశములకును పంపుదురు. ఇట్లు మనవారికన్న సర్కారువారె యెక్కువ దేశోపకారులగుచున్నారు.

వడ్లమరలు మనము చూచుచుండగానే యూరూర ఎన్నెన్ని వెలసినవో మనకు తెలిసినసంగతే. బర్మాయందు బియ్యపుమరలును, రంపపుకోతమరలును ఎన్నోగలవు. వానియందు పనిచేయువారిసంఖ్య నానాట ఎక్కువగుచున్నది. ఈక్రిందిపట్టికవలన మనదేశములో వెలసిన క్రొత్తక్రొత్త వ్యాపారము లెట్టివని స్పష్టమగును:—

(1) దూదియంత్రశాలలు.
(2) జనుముయంత్రశాలలు.
(3) ఉన్ని ,,
(4) కాగితపు ,,
(5) గాజు,
(6) ఎముకలపొడిచేయు యంత్రశాలలు.
(7) సిమెంటుసున్నము చేయుశాలలు.
(8) రసాయనవస్తునిర్మాణశాలలు.
(9) ఉక్కుచేయుకర్మశాలలు.
(10) తైలయంత్రశాలలు.
(11) మట్టిపాత్రలుచేయుశాలలు.
(12) పెంకులుచేయుకర్మశాలలు,
(13) చక్కెరచేయు ,,
(14) తోళ్లుచక్కపరచు ,,
(15) వడ్లమరలు

(16) పిండివిసిరెడిమరలు.
(17) పట్టువస్త్రములు నేయు యంత్రశాలలు.
(18) శాళ్లునేయు కర్మశాలలు.
(19) ఇనుము చక్కబఱచి పోతపోయుకర్మశాలలు.
(20) ఇత్తడిచేయుకర్మశాలలు.

ఇనుపకర్మశాలలయందును ఇత్తడికర్మశాలలయందును 12 వేలమంది పనిచేయుచున్నారు. జమల్పూరిలోని యీస్టుఇండియారైల్వేకంపెనీవారి వర్క్‌షాపులయందు చేయబడు వస్తువులవిలువ 10 లక్షల 20 వేలరూపాయలనుండి 46 లక్షల 50 వేలవరకు హెచ్చినది.

పైచెప్పినవ్యాపారములేకాక క్రొత్తగా అల్యూమినియంవ్యాపార మొకటి బయలుదేరినది. రాజమండ్రియందు ఇంటింట నొకకర్మశాల ఉన్నట్లున్నది. మట్టిగురిగెలవలెనే అల్యూమినియముపాత్రలును ఎక్కడచూచినను తామె యగునట్లభివృద్ధినొందుచున్నవి. ఈపాత్రలు మిక్కిలి తేలికగానుండుటచేతను, పులుసు మజ్జిగలు వీనియందుకిలు మూరకపోవుటచేతను వెల రానురాను తగ్గిపోవుచుండుటచేతను భాగ్యవంతులేమి బీదవారేమి యీపాత్రలనేయెక్కువగా వాడుకచేయుచున్నారు. తోళ్లవ్యాపారమునందు క్రోం లెదరనువ్యాపారము హెచ్చుచున్నది. తోలును ఒకవిధముగా పదునుచేసినయెడ నది మిక్కిలి దృఢమైనదగును. ఈ తోలుతోచేసినచెప్పులు ఉత్త చర్మపుచెప్పులకంటె నాలుగైదు రెట్లు ఎక్కువకాలము నిలుచును. నీళ్లలోతడిసి యెండినపుడు ఎప్పటివలె మెత్తగానుండునుగాని పెళుసుకాదు. భాసదులారా! నాకు జ్ఞాపకమున్నంతవరకు దేశములో నేర్పడుచున్న క్రొత్తక్రొత్తవ్యాపారములనుగూర్చి చెప్పినాను. ఇదియంతయు దేశాభివృద్ధికి సూచకమో హీనస్థితికివచ్చుటకుసూచకమో వాస్తవముగా చెప్పుము చూతము.

ఇతరదేశమునందు మనదేశపు నివాసీలకు, వెండి బంగారుపనులకు, గుడ్డలమీద పూలువేయుపనులకు చాల గిరాకీగలదు. కావున ఆవ్యాపారములు

కూడ అభివృద్ధిగాంచినవి. రైల్వేలతో సంబంధించినవియు, ఓడలకు సంబంధించినవియు, డి. పి. డబ్ల్యు వారికి సంబంధించినవియు వర్కుషాపులెన్నో గలవు. వీనియందు వందలు వేలకొలది జనులు పని చేయుచున్నారు.

ముద్రాశాలలు.

మనపెద్దలు కని విని యెఱుగని అచ్చువేయు పద్ధతులు క్రొత్తగా నేర్పడినవి గదా. వీని లాభములనుగూర్చి ముందు చెప్పెదను. వ్యాపారములో నిదియొక వ్యాపారమగుటచే నిట దీనిని ఉదాహరించితిని. ఈ యంత్రశాలల కొన్నిటియందు వేలకొలది జనులు పనిచేయుచున్నారు. ఈ వ్యాపారమువలన ధనవంతులై దేశోద్ధారకులైనవారు పెక్కండ్రు గలరు. దీనితోపాటు అక్షరములు పోయు యంత్రములును విశేషముగా వాడుకలోనికి వచ్చినవి. అనేకులు చక్కని చిత్రములు చెక్కుటయందు తమ తెలివితేటలను చూపుచున్నారు. ఇప్పుడిప్పుడు అచ్చుపడుచున్న చక్కని పుస్తకములయందు జీవకళ లుట్టిపడునట్లు ముద్రింపఁబడిన చిత్తరువులను జూచినచో ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునందలి

“కళకళ నవ్వినట్ల తెలిగన్నుల నిక్కము చూచినట్ల తో
బలుకగడంగినట్ల......................” అను పద్య మెవ్వరికైన జ్ఞప్తికి రాకమానదు. భాస్కరా! ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారి కాలమునందు దేశ మెన్నివిధముల యభివృద్ధినొందినది చూచుచున్నావుగదా.

పట్టణములు. పల్లెలు.

ఇంక నొక నిదర్శనము జూపెదను. ఇప్పుడు మనము చూచుచున్న పట్టణములకును 30, 40 సంవత్సరముల క్రిందటనున్న పట్టణములకును గల తారతమ్యమును విచారింతుము. పూర్వము చెన్నపురియందు ముండ్లకంపలతోడను, పెంకుటిప్పలతోడను నిండియుండిన సముద్రసమీపప్రదేశమునందిప్పుడు (మన కవులు చెప్పునట్లు) ఆకాశమును చుంబించుచున్న దివ్యమైన సౌధము లెన్నో నిర్మింపబడినవి. పూర్వము నక్కలు తిరిగెడి ప్రదేశములలో నిప్పుడు మోటారుకారులు, బైసికిలు బండ్లు, డబిల్ హార్స్ కోచిలు, ట్రాంబండ్లు తిరుగుచున్నవి. అరువై డెబ్బై సంవత్సరముల వయసుగలవారా పట్టణమునందనేకులుందురుగదా. వారి నెవ్వరినైన వారి చిన్నతనమునందా నగర మెట్లుండినది యిప్పుడెట్లున్నది చెప్పుమనినచో వారే చెప్పుదురు. చెన్నపట్టణము ఇంకను నెన్నోవిధముల యభివృద్ధినొందినది. ఆయా విషయములన్ని ముందు సందర్భోచితముగా వివరించెదను. చెన్నపట్టణమును గుఱించి చెప్పిన సంగతులే ఇండియాయందనేక పట్టణములనుగూర్చి చెప్పవలసియున్నది. బెజవాడ 50 సంవత్సరముల క్రిందట చిన్న కొండపల్లెగానుండెను. అది నానాట నానాట మఱ్ఱివృక్షమువలె నాలుగు ప్రక్కలను పెఱిగినది. ఇప్పుడక్కడి కృష్ణానదిపైని కట్టబడిన రెయిలువంతెనను, ఆనకట్టలను, తూములను, కాలువలను చూచుట కెంతో వినోదకరముగానుండును. పూర్వము సాయంకాలము మనుష్యులు వెళ్లుటకు భయపడుచుండిన ప్రదేశములిపుడు కిట కిట జనముతో నిండియున్నవి. మును పాములు బుసకొట్టుచుండిన తావులలో నిప్పుడు ఇంజను బండ్లు బుసకొట్టుచున్నవి. బెజవాడవంటి పట్టణములేగాక చేరువనుండు దుగ్గిరాలవంటి పల్లెటూళ్లుగూడ ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వకాలమున దేశముపొందిన యభివృద్ధిని వేనోళ్ల చాటించుచున్నవి. అటవీప్రదేశములు, ఎడారులు, లెన్నో నవనవలాడు పచ్చనిపైరుతో కన్నులపండువొనర్చు పొలములుగాను, పాడిపంటలతోడ వర్ధిల్లు కాపులతోడ నిండియున్న గ్రామములుగాను మాఱినవి. గ్రామములెన్నో పట్టణములైనవి. ఇన్నివిధముల దేశము అభివృద్ధినొందుట కన్నులకుం గట్టినట్టులు కనబడుచున్నను దేశము హీనస్థితిం గాంచుచున్నదని చెప్పుట యెంత పెద్దయబద్ధమో నీవే యాలోచించుము.

భాస్కరుఁడు:—నాయనా! మీరుచెప్పినది నిజమేకాని నాకొక సందేహము కలదు. అది నివర్తించినగాని ఆంగ్లేయప్రభుత్వముయొక్క సుగుణముల పెంపు ఇంతటిదని పూర్తిగా మనసున కాటదు. కావున నా సందియమును దొలంగించవేడెద.

రామశర్మ:—పుత్రకా! నిన్నిటూని నేజేమకాయచేయవలెనని నాయుద్దేశము గాదు. నీకెన్ని సందేహములున్నను జంకక వివరింపుము. నాకుతెలిసినంతవఱకు వానికి సమాధానములను జెప్పెదను.

భాస్కరుడు:— అయిన జెప్పెదను. మనదేశము నానాటను ప్రియమగుచున్నదా లేదా? పూర్వము ఒకరూపాయకు 20 సేర్లు 30 సేర్లు బియ్యము అమ్మెడివారు. ఇప్పుడు 10 సేర్లుకూడా ఇయ్యకున్నారు. పూర్వము 12 అణాలకు వీసెడు నెయ్యియిచ్చెడివారు. ఇప్పుడు 2 రూపాయలకు కూడ ఈయకున్నారు. ఇట్లే వస్తువులన్నియు ప్రియమైనవి. ఇది ప్రజలకు కష్టముకాదా? పూర్వము 15 రూపాయలతో సుఖముగా జీవనముచేయు కుటుంబమునకిప్పుడు 30 రూపాయలును చాలకున్నవి. సర్కారువారు పన్నులు ఎక్కువ కట్టడముచేత దేశమంతయు నిట్లు ప్రియమైపోయినదని జనులు చెప్పుకొనుచుండెదరు.

రామశర్మ:—భాస్కరా! వస్తువులు ప్రియమైనమాట నిశ్చయమే. కానీ యీవిషయమై సర్కారువారిని నిందించుటకు ఆవగింజంతకూడ కారణము లేదు. పన్నులు ఎక్కువగాకట్టుటచేత వస్తువులు ప్రియమైనవనుట యుక్తము గాదు.

వస్తువులు ప్రియమగుటకుగల కారణములు
(1) రూపాయ చవుకయగుట.

దీనికి వేఱుకారణముగలదు. ఈదేశమునందు రూపాయ ముఖ్యమైన నాణ్యముగానున్నది. అనగా ఏవస్తువుయొక్క వెలచెప్పినను ఇన్నిరూపాయలని చెప్పుచుందుము. ఇచ్చిపుచ్చుకోవడము రూపాయలరూపముగా జరుగుచున్నది. పద్దులన్నీ రూపాయలుగానేయున్నవి. కాబట్టి యీరూపాయయొక్క చరిత్ర కొంచెము నీవు సావధానచిత్తుడవై గమనించవలసినది. మనదేశములోవలె జెర్మనీ మొదలగు పశ్చిమదేశములలో వెండితోజేసిన నాణ్యములే వ్యవహా

రములలోనెల్ల వాడుకలోనుండినవి. కాని యున్నట్లుండి ఆరాజ్యాంగములవారు వెండిని ప్రామాణికనాణ్యములుగావాడుట మానివేసినారు. ఇదిగాక వెండిగనులు ప్రపంచమునందనేకచోట్లకనిపెట్టబడి వెండిత్రవ్వియెత్తబడుచువచ్చెను. కావున వెండి చౌకయయినది. వెండి చౌకయయినకొలది వెండితోచేయబడిన రూపాయకూడా చౌకయయినది. రూపాయ చౌకయయినకొలది దానితో పోల్చిచూచినపుడు రూపాయలుఇచ్చికొనవలసినవస్తువులు ప్రియమగుచువచ్చినవి. ఇది మఱికొంత స్పష్టముగా వివరించెదనువినుము. ఇపుడు ఒకఅణాకు శేరు బియ్యము దొరకుచున్నదనుకొందము. ధాన్యము ఎక్కువగాపండి రెట్టింపు చౌకయయినపుడు ఆ అణాకే రెండుసేర్లబియ్యము దొరకునుగదా. కాబట్టి ధాన్యము చౌకగాక మునుపు ఒకశేరు బియ్యపువెలయును చౌకయయినతరువాత రెండుశేర్లబియ్యపువెలయును ఒక్కటేఅయినది. కాబట్టి ధాన్యము చౌకగాకమునుపు నాలుగు మామిడిపండ్లకు శేరుబియ్యము ఈయవలసియుంటే చౌకయయినపిదప ఆనాలుగుపండ్లకే రెండుశేర్లబియ్యము ఈయవలసియుండును. అట్లే నేడు ఒక్కరూపాయయొక్కవిలువయును అది రెట్టింపుచవుకరైనపుడు రెండురూపాయలవిలువయును సమానమగును. కావున నేడు ఒకగంపెడుపండ్లవెల 1 రూపాయఅయినయెడల రూపాయలు రెట్టింపు చవుకఅయినపుడు ఆగంపెడుపండ్లవెలయే 2 రూపాయలగును. పండ్లవిలువ యెప్పటివలెఉన్నది ప్రియముకాలేదు. రూపాయలవెలమాత్రము మాఱి అవి చవుకఅయినవి. ఇట్లే అన్నివస్తువులవిలువయును ఎప్పటివలె ఉండినను ఎక్కువరూపాయలుపెట్టినగాని ఆవస్తువులుదొరకనందున వస్తువులన్ని ప్రియమైనదనుకొనుచున్నాము. మఱియొక చిన్నయుదాహరణమిచ్చెదను. ఒకరాతిబండను ఒకమనుష్యుడు ఎత్తగలడనుకొందము. వాడు జబ్బుపడి సగముబలమే కలవాడగునేని ఆరాతిబండను ఎత్తగలడా? వానికితోడు అప్పటికి వానికున్నంతబలము కలవాడు మఱియొకడు తోడ్పడవలసివచ్చునుగదా. అయితే రాతిబరువు ఎక్కువైనదా? కాలేదు. అట్లే మనరూపాయ 30, 40 సంవత్సరములక్రిందట మంచి బలముగలదైయుండెను. ఇప్పుడు దానిబలము సగముతగ్గిపోయినది. కాబట్టి అప్పుడదిచేయగలిగినంతపని ఇప్పుడు చేయజాలదు. అందులో సగ

మే చేయును. అంతపనిచేయవలయుననిన ఒకరూపాయకు బదులు రెండురూపాయలు కావలసివచ్చును. వస్తువులవిలువ యిప్పటివలె నున్నది. రూపాయలవిలువ తగ్గిపోయినది. కాబట్టి యిప్పుడు మనము ఎక్కువరూపాయలు కర్చుపెట్టవలసివచ్చినది.

భాస్కరుడు:—అయిన రూపాయలవిలువ తగ్గకుండ సర్కారువారేల చేయలేదు?

రామశర్మ:—భాస్కరా! మనుష్యజాతియొక్క జ్ఞాన మెక్కువగుచున్నది. శాస్త్రము వృద్ధిపొందుచున్నది. ఖనిజశాస్త్రజ్ఞులు తమ బుద్ధికుశలతచేత క్రొత్తక్రొత్తగనులనుకనిపెట్టి అధికవ్యయముకలుగకుండనే వెండిని త్రవ్వియెత్తి చక్కబఱుచుమార్గములు వాడుకలోనికితెచ్చుచున్నారు. వారిపరిశ్రమచేత మనకు విస్తారము వెండి లభించినది. వెండి చవుకఅయినది. ఒకవస్తువు సులభముగాలభించుటయు, చవుకఅగుటయు తప్పుకాదుగదా. ఇందువలన ప్రజలకు సౌఖ్యమేగాని కష్టమేమున్నది. పైనబియ్యముతో వండ్లనుకొనుటనుగూర్చి చెప్పియున్నాను. ధాన్యము రెట్టింపువండి సేరుబియ్యముదొరకుట కెంత కష్టపడవలయునో అంతకష్టముతోనే రెండుసేర్లబియ్యము దొరకుచున్నపుడు సేరుబియ్యమునకు బదులు రెండుసేర్లబియ్యమునిచ్చిన నేమి కష్టము.

భాస్కరుడు:—అయిన మునుపు మన కెంతద్రవ్యము లభించుచున్నదో అంతకుఎక్కువద్రవ్యము ఇపుడు లభించుచున్నదా? వస్తువులు ప్రియమైనందున ప్రజలకు మునుపటికన్న నిపుడు ఎక్కువకష్టము లేదా?

రామశర్మ:—కష్ట మెవ్వరికికలదో చూతము. పూర్వము 2 అణాలకూలితో తృప్తినొందుకూలివానికిపుడు 4 అణాలు 5 అణాలు ఇయ్యవలసియున్నది. పూర్వము 1 అణాకు 2 అణాలకు వచ్చు బండివానికిపుడు 2 అణాలును 4 అణాలును లభించుచున్నవి. పూర్వము 20 రూపాయలువచ్చే వ్యవసాయదారునకిపుడు 40, 50 రూపాయలు లభించుచున్నవి. కావున కూలి వగైరాల విషయములో అతడు రెట్టింపుకర్చు పెట్టవలసియున్నను తనరాబడికూడ రెండింతలుగనుక చింతలేదు. తుదకు బిచ్చగానికికూడ ఎక్కువ రాబడికలదు. పూర్వము దమ్మిడిఇచ్చిన కళ్లనద్దుకొను బిచ్చగానికిపుడు కాని కావలసియున్నది. అట్లే వచ్చుచున్నది. కావున రాజ్యముప్రియమైనందున కష్టమెవ్వరికిని లేదు. ఇండ్లు వాకిళ్లు కలవారికి పూర్వముకంటె ఇపుడు రెండింతలు అద్దెదొరకుచున్నది. తోటలుగలవారికి పండ్లు ఫలములవెల ఇపుడు రెట్టింపుగానున్నది. కావున ప్రతివారియొక్క సంపాద్యమును రెండింతలగుటచేత వ్యయము రెండింతలైనను చింతలేకున్నది. కావుననే 1877 వ సంవత్సరములో రూపాయకు 9 సేర్లబియ్యముఅమ్మినపుడు పెద్ద కరువుగానుండినదిగా ఇప్పుడు 5 సేర్లు అమ్ముచున్నను ప్రజలకు కరువు ఎక్కువగానున్నట్లు తోచదని గాజిపూరులోనొక మిషనరీ వ్రాసిరి. ఇది మనవారు సాధారణముగా అనుకొనుచున్నమాటయే. రాజ్యము రానురాను ప్రియమగుటచేత సర్కారునౌకర్లకుమాత్రము కొంచెము ఇబ్బంది కలిగియున్నది. కాని ఆవిషయము సర్కారువారికిని వారినౌకరులకును సంబంధించినవిషయమగుటచే ప్రజాసామాన్యమునకు దానితో అంతగా సంబంధములేదు. జీతములుచాలకున్న ఎవరినౌకరులు వారి యజమానుల నడుగుటయు వారు కష్టసుఖములను విచారించి సేవకుల జీతములు హెచ్చుచేయుటయు లోకస్వభావమగు విషయమేగనుక ఈవిషయము దేశమును బాధించునదికాదు.

వస్తువులు ప్రియమగుటకుగల రెండవకారణము.

వెలహెచ్చుగలదేశములతోడ సంబంధముకలిగియుండుట.

భాస్కరా! ఇంతవరకు ధరలుహెచ్చుటకు ఒకకారణముచూపితిని. మరియొకకారణముగలదు. ఇండియాలోనె రెండుదేశము లున్నవనుకొందము. ఒకదేశములో పంటలు హెచ్చుగాపండుటచేత ధాన్యము మిక్కిలిచౌకగానున

ది. మఱియొక దేశములో పంటభూములు లేకనో మఱియొక కారణముచేతనో ధాన్యము కావలసినదానికంటె తక్కువగా పండుటచేత ధరలు మిక్కిలి హెచ్చుగానున్నదనుకొందము, ఇపుడేమగును. ఆరెండు దేశములకు సంబంధము లేకపోయినయెడ ఎక్కడ పండినపంటలు అక్కడనేయుండుటచే చౌకగానున్నచోట చౌకగాను ప్రియముగానున్నచోట ప్రియముగానేయుండును. ఒకచోట ధాన్యము మఱిగిచెడుచుండ ఒకచోట జనులు ఆకలిచే మాడి మృతిజెందుచుందురు. ఈరెండు దేశములకు రెయిలురోడ్లవలనగాని ఇతరరోడ్లు, కాలువలు మొదలగువాని సంబంధమువలనగాని రాకపోకల కనుకూలము లేర్పడినవనుకొందము. అపుడు ఏమగును వెల తక్కువగానుండి వెల హెచ్చుగానుండు ప్రదేశమునకు ధాన్యము ఎగుమతియగుటచే (మోతకూలి మినహాయింపగా) రెండు ప్రదేశముల వెలలును ఒకరీతిగానుండును. అపుడు చౌకగానున్న దేశము ప్రియముగానున్న దేశము చౌకయైనదనియు మన మనుకొందము. ఇండియాలో ధాన్యము విశేషముగాపండుచు పూర్వము చౌకగానుండిన రాష్ట్రములు ప్రియమగుట కిదియొక కారణము, ఇండియాలో ఆయా రాజధానులకును, ఆయా రాజధానులయందున్న వేఱువేఱు జిల్లాలకును రెయిలురోడ్లు టెలిగ్రాపులు పోష్టాఫీసులు వీనిమూలముగా పరస్పరసన్నిహిత సంబంధ మేర్పడినట్లె ఇండియాదేశమునకును ఖండాంతరములలోని యితరదేశములకును పరస్పరసంబధము కలిగినది. పూర్వముసీమకు వెళ్లవలయునన్న అనేకనెలలు ప్రయాణము చేయవలసియుండెను. సూయెజుకాలువ త్రవ్వినతరువాత 'పదిహేనుదినములలో లండనుపట్టణమునకు పోగలిగియున్నాము. కావున పూర్వముకంటె సీమ మనకిప్పుడు ఎంతో చేరువగానున్నది, ఐరోపాఖండమునకను అమెరికాఖండమునకును మనకును సన్నిహితసంబంధములేర్పడినవి. ఇట్టిస్థితిగతులయందు ఆఖండములందలి దేశములవలె మనదేశమును అభివృద్ధిపొందుటయేగాక అవి మనకంటె ప్రియపురాజ్యములైనయెడల మనరాజ్యమును కొంతవరకైన ప్రియము గాకమానదు. సీమలో సామాన్యమైనకూలివాడు ఇక్కడ పెద్ద యుద్యోగస్థుడు సంపాదించినంత సంపాదించును. కర్చుకూడ అట్లె హెచ్చుగాచేయవలసియుండును. అక్కడ చదువుకొనువిద్యార్థికి నెలకు 150 రూపాయలు వ

టినచో ఇక్కడ విద్యార్థికి 15 రూపాయలుచాలుచున్నది. కావున గొప్పవారితోసంబంధముకలిసినట్లు లోకములోని గొప్పగొప్పరాజ్యములతో మనకు సంబంధముకలిగియున్నందున అన్నియభివృద్ధులతోడ ఆదాయ వ్యయాభివృద్ధియు కలుగకమానదు. భర్తృహరిచెప్పినట్లు నీరక్షీరన్యాయము మనుష్యులవిషయమునేగాక దేశములవిషయమునను చెల్లుచున్నది. ఇంతకుముందు వివరించిచూపినట్లు ఆదాయవ్యయములు జంటగా హెచ్చునుగనుక చూచుటకు రాజ్యము ప్రియమైనట్లు తోచినను మునుపులేని క్రొత్తకష్టమెందువలన ప్రజలకు గలుగనేరదు. కావున రాజ్యము ప్రియమైనదని చింతించవలసినపనిలేదు.

రూపాయ చౌకయగుటవలన సర్కారువారికిగల్గిన కష్టములు.

దేశము ప్రియమగుటకు కారణము రూపాయ చౌకయగుటయేయని చెప్పియున్నానుగదా. ఇట్లు రూపాయ చవుకయగుటవలన ప్రజల కెందుకంతయు కష్టముకలుగలేదుగాని ప్రభుత్వమువారికే కష్టములుకలిగినవి. ఇండియాయందలి ముఖ్యనాణ్యము రూపాయయగుటచేత సర్కారువారి వచ్చుబడియంతయు రూపాయలరూపముగా వచ్చునుగదా. ఈరూపాయలవిలువ తక్కువకాగానే సర్కారువారికి వచ్చుబడియును తక్కువైపోయినది. ఇంగ్లాండునందలి ముఖ్యనాణ్యము సవరను (పెద్దకాసు) దీనివెల కొన్నిసంవత్సరములక్రిందట 10 రూపాయలుగానుండినది. అది రానురాను 15 రూపాయలైనది. కావున సీమలో నొక్కరికైన 10 కాసు లియ్యవలసియుండిన పూర్వము 100 రూపాయలిచ్చిన సరిపోవునది యిటీవల 150 రూపాయ లియ్యవలసివచ్చినది. ఇది యెంతకష్టమో ఆలోచించుడు. 1892-93లో సర్కారువారు సీమలో వడ్డీలక్రింద 1,65,32,000 సవరనులు కర్చుపెట్టవలసియుండెను. దీనిక్రింద వారు 26,47,80,000 రూపాయలు కర్చుపెట్టవలసివచ్చినది. 1873-74 సంవత్సరములలో 17,75,20,000 రూపాయలే చాలియుండెను. కాబట్టి 8 కోట్ల 70 లక్షలరూపాయలకర్చు వారికి ఎక్కువ తగులుపడియైనది. ఇట్లె యూ

పాయలల ఇంకను తక్కువైపోవుచున్నయెడల సర్కారువారి కెంతచిక్కులుగానుండునో తెలిసినదిగదా. నట దీర్ఘముగ యోచించి ప్రభుత్వమువారు నవరసున మన దేశమునకు ముఖ్యనాణ్యముగా నేర్పఱిచిరూపాయకు అణాలు 16 అని నిర్ణయించినట్లు, సవరనుకు రూపాయిలు 15-గా నిర్ణయించిరి. 1899 వ సంవత్సరములో ఈవిషయమై ఒక ఆక్టుకూడ చేసిరి. 1898 వ సంవత్సరమునుండి 1 రూపాయ 1 షిల్లింగు 4 పెన్నిలుగా మాఱుచున్నది. (పూర్వమీ రూపాయయే 2 షిల్లింగులు 3 పెన్నులుగా మాఱుచుండినది) ఈవిషయము చాలగలదుగాని ప్రకృతాంశమునకు సన్నిహితసంబంధము లేనందున నిలిపెదను. సార్కారువారు పన్నులు హెచ్చుచేసినందున రాజ్యమంతయు ప్రియమై ప్రజలకు కష్టముగలిగినట్లు నీవు చెప్పినందున నది యెంతయబద్ధమైనదో చూపుటకును రాజ్యము ప్రియమగుటవలనచే ప్రజలకు కష్టము కలుగలేదుగాని ప్రభుత్వమువారికే కష్టముకలిగినదనియు చూపుటకే నేనింతదూరము ఈవిషయమై చర్చింపవలసివచ్చినది. ఈ దురభిప్రాయము నీకొక్కనికే కాదు. చదువుకొన్నవారికిగూడ చాలమందికికలదు. కావున వారికి సత్యస్థితి యిట్టిదని మన సంభాషణవలన తెలియునట్లు కందు గోరుచున్నాడను.

భాస్కరుఁడు—నాయనా! నామనస్సులో మఱియొక్క సందేహమున్నది. అదికూడ మీరు నివర్తించెదరేని నిశ్శంకవృత్తితో నుండెదను. ప్రభుత్వమువారు దేశమునకు చేసినమేలును నిరంతరము నేను స్మరించువాడనైనను రెండు శంకలు నన్నెపుడు బాధించుచుండెను. అందొకటి తీరిపోయినది. మఱియొక శంకమాత్రమున్నది. ఇంతకుముందు మీరుచెప్పినమాటలు దానికి కొంతతోడ్పడుచున్నవి.

రామశర్మ:—ఎట్లెట్లు? వచింపుము! వచింపుము! సందేహములున్నంతవరకు నేనెన్ని చెప్పినను నీకు సంపూర్ణమైనతృప్తికలుగ నేరదు.

భాస్కరుఁడు:—అయ్యా! మన ప్రభుత్వమువారు ఇండియాదేశపు సొమ్మంతయు దీసికొనివెళ్లి సీమలో చేర్చుచున్నారనియు ఇక్కడిద్రవ్యమంతయు అక్కడ చేరుటచే ఈదేశములోజనులు రాను [illegible] పోవుచున్నారనియు ఇది మిక్కిలి యన్యాయమనియు మనవారు కొందరుచెప్పుకొనుచుండ విని ఇది యెంతవరకునిజమో మీవలన తెలిసికొనగోరుచుంటిని. ఈదేశము నిన్నివిధముల బాగుచేయ ప్రయత్నించుచున్న ప్రభుత్వమువారు దీనికేల ఆన్యాయమును చేయుదురు?

ఈదేశముయొక్క ద్రవ్యమంతయు సీమకుబోవుటయు, ఈదేశమువారు దర్రిద్రులగుటయు ఎంతమట్టుకు నిజము.

భాస్కరా! నీవడిగినవిషయమునుగూర్చి నేనిదివరకే వినియున్నాను. యాథార్థము తెలియక మనవారుపొందినభ్రమలలో నిదియొకటి. ఈదేశమునుండి సీమకు ద్రవ్యముపోవుటెంతసత్యమో ఆదేశమునుండి ద్రవ్య మీదేశమునకువచ్చుటయు అంతసత్యమే. వర్తకవ్యాపారములుజరుగు దేశములొండొంటకెన్నిలావాదేవీలు (ఇచ్చిపుచ్చుకోవడములు) ఉన్నను బంగారుముద్దలుగాని రూపాయలసంచులుగాని రవాణా చేయురు. ఉండీలమూలముగా పద్దులు జమకట్టుకొందురు. వీరు వారికి వారువీరికి ఈయవలసినపద్దులు జమాకర్చులు కొట్టివేయగా బాకీ ఇంతయని ఆఱునెలకొకో సంవత్సరము కో తేల్చుచుందురుగాని బంగారు వెండికణికెలు పంపరు. ఈదేశపు బంగారమయావత్తు బంగారుముద్దగా సీమలోవెళ్లిచేరుచున్నదని పామరులు తలంచుచుందురుగాని అట్లెన్నడు జరుగుటలేదని ముందువారు తెలిసికొననగును. పోనీ ఆదేశమునకు ఈదేశమునకు జమాకర్చులెక్కలు చూడుకోగా తుదకు బాకీ యెవరిమీదతేలుచున్నది ఎవరు ఎక్కువద్రవ్యమును నీయవలసివచ్చుచున్నది; అనువిషయమును విచారింతము. 1875-1879 వ సంవత్సరములలో సంవత్సరమునకు ఈదేశపు దిగుమతిసరకులకంటె 2 కోట్ల 10 లక్షలసవరసులవెలచేయుసరకు ఎక్కువ యెగుమతిచేయబడినది. కాబట్టి బాకీలుతేల్చగా పైకము ఈదేశమునుండి యితరదేశములకు వెళ్లుటకుబదులు 2 కోట్ల 10 లక్షలసవరసులు ఇతరదేశములనుండి ఈదేశమునకేరావలసివచ్చినది. ఈ 2 కోట్ల 10 లక్షలలో 70 లక్షలు వడ్డీ

క్రిందచెల్లించవలసియుండినది. 70 లక్షలు ఇండియానిమిత్తము సీమలో చేయు కర్చులక్రింద చెల్లించవలసివచ్చినది. ఇదిపోగా ఇండియాదేశమునకు నికరము 70 లక్షలు నవరసులు సంవత్సరము సంవత్సరముమనదేశములో మిగులుచువచ్చినది. ఇది 30, 35 సంవత్సరములక్రిందటిమాట. ప్రస్తుపులెక్కలనువిచారింతము.

1907-08 వ సంవత్సరమున ఎగుమతులవిలువ	11,55,000,000	నవరసులు
దిగుమతులవిలువ	8,65,000,000	,,
కావున జమాకర్చులు తేల్చినపుడు ఇతరదేశములనుండి మనదేశమునకు రావలసిన పైకము మొత్తం	2,90,000,000	,,
ఇప్పుడు ఇండియాగవర్నమెంటువారు వడ్డీక్రిందనైతేనేమి ఇండియానిమిత్తము ఇంగ్లాండులో చేయు కర్చులక్రిందనైతేనేమి చెల్లించుమొత్తము.	1,80,000,000	,,
ఇది తీసివేయగా మనకు సంవత్సరమునకు నిలువ సొమ్ము	1,10,000,000	,,

ఇట్లు సంవత్సరము సంవత్సరమును ఇతరదేశములనుండే మనదేశమునకు 1 కోటి 10 లక్షలనవరసులు అనగా 16 కోట్ల 50 లక్షలరూపాయలు వంపవలసినట్లేర్పడుచుండగా మనదేశమునుండే బంగారుముద్దలన్నియును పోవుచున్నవనియును గానురాను మనదేశము దారిద్ర్యదశ నొందుచున్నదనుటయెంతసత్యమో నీవే యోచించుకొనుము.

భాస్కరుడు:—మీరుచెప్పినట్లే 1 కోటి 80 లక్షలనవరసులు ద్రవ్యము సీమలో మనము చెల్లించుచున్నాముగదా. ఇంతద్రవ్యమును మనకేయుండిన నెంతమేలు.

రామశర్మ:—భాస్కరా! అంగడిలో నీవు కాణిఇచ్చి ఒకవస్తువు కొందువనుకో. ఆకాణి అంగడివానికి న్యాయముగాముట్టినదా? అన్యాయముగాముట్టినదా? నీవు ఒకషావుకారుదగ్గిర 100 రూపాయలు అప్పుతెచ్చుకొని నెలకు మనవారిప్పుడు పుచ్చుకొనే రూపాయయగాక తుదకు అర్ధరూపాయయుగాక 7 అణాలు వడ్డీయిచ్చెదవనుకో. ఇది న్యాయమా అన్యాయమా? మనమొకరికి సొమ్మిచ్చినంతమాత్రముచేతనే అది అన్యాయముగా ఇచ్చినట్లగునా? ప్రతిఫలము పొందకుండ నిష్కారణముగా మనమొకరికాసు ఇయ్యవలసియున్నను అది అన్యాయమేయగును. కావున పైజెప్పిన 1 కోటి 80 లక్షల నవరసులు ఏయేపద్దులక్రింద మనముచెల్లించుచున్నది విచారింతము.

(1) పూర్వము ఈదేశము అడవులతోను ఎడారులతోడను నిండియుండి రాకపోకలకు ఎన్నోకష్టములు సంభవించుచుండినపుడు మనప్రభుత్వమువారు అడవులనుగొట్టి, మార్గములను చక్కబరిచి, రెయిళ్లనువేసి, వంతెనలనుగట్టి, ఆనకట్టలను నిర్మించి కాలువలనుత్రవ్వి దేశమంతయు సుఖస్థితికిదెచ్చిరనియు ఈకార్యమునకు అనేకకోట్లద్రవ్యము కర్చుపెట్టవలసివచ్చినపుడు ఆంగ్లేయమహాజనులే ముందుకువచ్చి తమపెట్టెలనుదెఱచి సంచులనువిప్పి కోట్లుకోట్లు మనదేశమునందు క్రుమ్మరించిరనియు మనమెఱుగుదుముగదా. ఆకాలమునందు ఇంతగొప్పమొత్తము అప్పుఇచ్చినదే గొప్పసంగతి. అట్లు అప్పుఇచ్చి మనకెంతోయుపకారులైనవారికి వారు పెట్టుబడిపెట్టినపైకముమీద వడ్డీ యియ్యడము అన్యాయమా? పోనీ ఆవడ్డీరైన హెచ్చుగానుండిన మనము చింతించవచ్చును. అంత తక్కువవడ్డీకి, ఇతర దూరదేశములమాట అటుండనిచ్చి, మనదేశములోనే మనకెవ్వరైన నిచ్చువారున్నారేమో ఆలోచించుము. 1879 వ సంవత్సరాంతమువఱకు మనకు రెయిలునేలక్రింద పెట్టుబడిపెట్టినమొత్తము 12కోట్ల నవరసులు. మనవారి కిష్టమున్నయెడల వారిబాకీ వారికిచ్చివేసి ఆవడ్డిని వారికి చెల్లించకుండ మనమే యనుభవింపవచ్చునుగదా. ఇంతగొప్ప అప్పుమొత్తమును మనవారు తీర్చగలిగిననుకూడ అట్లుచేయుటకు ఒప్పుకొనరు. ఏలయన నూటికి 1 రూపాయ, 12 అణాలువడ్డీ పుచ్చుకొనెడివారిని 7 అణాలుపుచ్చ

కోమనిన నెట్లొప్పుకొందురు. ఆంగ్లేయులు మనకు అప్పుఇచ్చినందున రెయిలువేలు మొదలగువానిమూలమున మనవారు పొందుచున్న గొప్పలాభములమాట అటుండ మిక్కిలి తక్కువవడ్డీవకి అప్పుదొరికినందున 1879 సంవత్సరమున మనము చెల్లించిన 70 లక్షలనవరసులు దేశమునకు నష్టముకాలేదనరేకదా ఎదురు 70 లక్షలనవరసులు ఆంగ్లేయులవలన మనమే లాభమును పొందినవారమైతిమి. ఏలయన ఆంగ్లేయులు పెట్టుబడిపెట్టిన పైకపుమొత్తమునకు మన షావుకార్ల వడ్డీప్రకారముచూచినయెడల అప్పుఇచ్చిన 70 లక్షలకుబదులు 140 లక్షలో అంతకంటెకూడ ఎక్కువో వడ్డీ యియ్యవలసియుండును.

(2) ఈదేశములో దొరుకని కొన్నివస్తువులను సీమనుంచి తెప్పించుచున్నారు. ఈవస్తువులనే యిండియాయందు చేయవలయుననిన చాల ఎక్కువ కర్చు తగులుబడియగును. సీమలో కొనినవస్తువులకు సొమ్ము చెల్లించుటయందేమి యన్యాయమున్నది.

(3)ఇండియాయందలి బ్రిటిషు సైన్యముకొఱకు ఇంగ్లాండులో కొంతపైకము వెచ్చము చేయబడుచున్నది. దేశసంరక్షణార్థము సైన్యమావశ్యకముగనుక ఆ సైన్యపోషణార్థము సొమ్ము కర్చుపెట్టుటయును ఆవశ్యకమే.

(4) రిటైరయిన సర్కారుఉద్యోగస్థులకును సోల్జర్లకును పెన్షన్లు ఇచ్చుచున్నారు. ఇది మరియొక పద్దు. తమవయసంతయు ఈదేశములోగడపి జాగరూకతతో పనిచేసిననౌకర్లకు వృద్ధదశలో ఉపకారవేతనమిచ్చి కాపాడుట తప్పా? ఇండియాదేశస్థులగు ఉద్యోగస్థులకెట్లు పెన్షన్లను ఇచ్చుచున్నారో ఆట్లె ఆంగ్లేయులగు ఉద్యోగస్థులకును ఇచ్చుచున్నారు. వారుఇంగ్లండులో కాపురమున్నందున ఇంగ్లండులో నిచ్చుచున్నారు. గాని, యిండియాలోనే వారు కాపురమున్నచో ఇక్కడనే యిత్తురు. ఎక్కడఇచ్చిననేమి? ఇచ్చుటన్యాయమేకదా?

(5) ఇక్కడనున్నఉద్యోగస్థుల జీతములకొఱకుకొంతసొమ్ము వెచ్చబరుపబడుచున్నది. పనిచేసినవారికి జీతములిచ్చుట అన్యాయము కాదుగదా.

(6) మన చక్రవర్తిగారికి యిండియాదేశ పరిపాలననిమిత్తము ఒక మంత్రికలడు. ఈమంత్రినే సెక్రిటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఫర్ ఇండియాఅందురు. ఈమంత్రికిని వీరి ఆఫీసు ఉద్యోగస్థులకును ఇండియాగవర్నమెంటువారే జీతములనిచ్చెదరు. రాజునకు మంత్రియుండుటయు మంత్రికి జీతమిచ్చుటయు సహజమేకాని యిందు అనవసరముగాగాని అన్యాయముగాగాని చేసిన వ్యయమెద్ది? పైనచూపినట్లు ఇండియాసొమ్ము ఇంగ్లండులో కర్చుపెట్టుట సత్యమేయైనను ఆసొమ్ము అవసరమైనట్టియు న్యాయమైనట్టియు కార్యములనిమిత్తము కర్చుపెట్టబడుచున్నదేకాని అనవసరమైనట్టికాని అన్యాయమైనట్టికాని కర్చు ఇందుకయులేదు. ఇండియాగవర్నమెంటువారు తాముచేయుచున్నకర్చు లెప్పటివప్పుడు విమర్శించుచు తగ్గించవలసినవి తగ్గించుచునేయుందురు. కాని వృథాగా వ్యయము సేయరు.

10 వ మేలు. పంటల యభివృద్ధివిషయమై చేసినపనులు.

ఇండియాదేశమున విశేషముగా వ్యవసాయము అభివృద్ధినొందునిమిత్తము సర్కారువారెన్నో ప్రయత్నములుచేసిరి. వ్యవసాయవిచారణనిమిత్తమొకడిపార్టుమెంటునేర్పఱచిరి. ఈదేశములో పూర్వములేని క్రొత్తమొక్కలను చెట్లనుదెచ్చి యిక్కడ అభివృద్ధినొందునట్లుచేసిరి. తేయాకు, కాఫీ, ఉర్లగడ్డలు, అనేక కాయకూరదినుసులు పూర్వ మీదేశమునపండుటలేదు. తేయాకు కాఫీ పైర్లవలన దేశమునకెంతో లాభము కలుగుచున్నది. 1907 వ సంవత్సరమున 5 లక్షల 36 వేల యకరములకంటె ఎక్కువప్రదేశమునందే తేయాకుపైరు చేయబడుచుండెను. ఈతోటలవలన 5 లక్షలమంది జీవించుచున్నారు. ఆసంవత్సరమున 10 కోట్ల 30 లక్షలరూపాయలవిలువగల తేయాకు ఈదేశమునుండి ఎగుమతిచేయబడినది. 1 కోటి 11 లక్షల 50 వేల రూపాయల వెలగల కాఫీకూడ ఎగుమతిచేయబడినది. జనుముపంటకూడ అభివృద్ధినొందినది. 1907 వ సంవత్సరములో 36 కోట్ల 30 లక్షలరూపాయలవిలువగల జనుమును జనుపనార మొదలగునవియును ఎగుమతిచేయబడినవి. కావున సు

మీఁదు 48 కోట్ల రూపాయలధరగల కాఫీ, తేయాకు, జనుము ఎగుమతియైనవి. 1858 వ సంవత్సరములోనన్నవో 75 లక్షల విలువగలవే యెగుమతియయ్యెను. ఈ 50 సంవత్సరములలో ఈమూడుపంటలు 50 రెట్లు ఎక్కువైనవి. 1858 వ సంవత్సరమున బ్రెజీలుదేశమునుండి చింకోనాచెట్టును తెచ్చి యీదేశమున నాటిరి. ఇప్పుడది పర్వతప్రదేశములయందు పెంచబడుచున్నది. దీనివలన జ్వరమునకు మంచిమందుగా ఉపయోగించుచున్న క్వయినాపొడుము చేయబడుచున్నది. మిక్కిలి యుపయుక్తమగు నీచెట్టును మనదేశములో పెంచుటచే క్వయినామందు మిగుల చౌకఅయినది. క్రొత్తచెట్లను పైరులను పండించు విషయముననేగాక యిదివఱకు ఈదేశములోనున్న పైరులను అభివృద్ధిచేయు విషయమున కాపులకుతెలియనిసంగతులను నేర్పుచు మంచివిత్తనములను తెప్పించియిచ్చుచు మాదిరిపొలములను సాగుబడిచేయించి చూపుచు బీదలకు చికిత్సలను కనిపెట్టితెలుపుచు, విద్యార్థులకు వ్యవసాయశాస్త్రమును బోధించుటకు కళాశాలలు నేర్పఱచుచు ఇట్లనేకవిధముల వ్యవసాయదారులకు సర్కారువారు తోడ్పడుచున్నారు.

పశుచికిత్సాశాలలు.

ఇంతియగాక పశువులరోగములను వానికిచేయనగు చికిత్సలను వివరించి ప్రకటించుచు, పశువైద్యమునునేర్పి కొందరిని గ్రామాంతరములకుబంపి అచ్చటచ్చట పశువైద్యశాలలనమర్చి నోరులేని జంతువులనొప్పిని తీర్చుపుణ్యము కట్టుకొనుటయేగాక, పశువులసంపదగా తలంచు కాపువానికి ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడుచున్నారు.

క్రొత్తచెట్లను పెంచుటకు తోటలును, నానావస్తు ప్రదర్శనశాలలును

ఇండియాదేశపు ఓషధులు నశించకుండుటకును క్రొత్తక్రొత్తచెట్లు పెంచబడుటకును, సర్కారువారిచే సంరక్షింపబడు తోటలుగలవు. వీనిని దర్శించి

నప్రజలకు వృక్షశాస్త్రజ్ఞానముకొంతవఱకైనకలుగును. ఇవిగాక నానావస్తువర్గమును, జంతువులను తెప్పించి మ్యూజియములలో జాగ్రత్తపఱచియుంచి జనులకు ప్రపంచజ్ఞానము అధికముకగలుగునట్లుచేయుచున్నారు. మనదేశపువస్తువులు సీమలోని మ్యూజియములో కూడబెట్టియుంచియున్నారు. యీమ్యూజియములకు ఎవ్వరైనను వెళ్లి చూడవచ్చును.

పరపతి.

అప్పుకావలసిన వ్యవసాయదారులు దురాశగల షాహుకారుచేతులలో జిక్కి చెడకుండ అగ్రికల్చరల్ బ్యాంకులనుబెట్టి పరపతిసంఘము లేర్పడుటకు ప్రోత్సాహము కలుగజేసి సర్కారువారు కాపునకు పలుతీరుల తోడ్పడుచున్నారు.

II వ మేలు ఆయురారోగ్యములు.

ఆంగ్లేయప్రభుత్వకాలములో జనులు ఆరోగ్యభాగ్యమును బడయుటకు ఎన్నో ప్రయత్నములు చేయబడినవి. పూర్వము కలకత్తానగరము కల్లికంపెత్తు పెంటకుప్పలతోనిండిన మురుగుడుగుంటలకు నెలవైయుండెను. పట్టణపురోతయిట్లు మురికిగుంటలలోగాని హూగ్లీనదిలోగాని పారవేయుచుండెడివారు. ఊరిపెంటలో నింపబడుచుండటయేగాక ఊరిలోచచ్చినవారి శవములన్ని పాఱవేయబడుచుండుటచే ఈనది యెంతచక్కగానుండియుండవచ్చునో, ఇట్టిజలమును త్రాగుచుండుజను లెట్లుండవలయునో వేఱుగ జెప్పనక్కఱలేదు. చూచుటకసహ్యముగాను ఉండుటకనారోగ్యముగాను ఉండిన కలకత్తానగరములో ఈకాలమున పోల్చుటకు ఐరోపాలోకూడ ఎన్నోపట్టణములు లేవు. కలకత్తాయొక్క అందమును చూచి దానికి రాజనగరుల పట్టణమని బిరుదునామమును పెట్టిరి.

1864 వ సంవత్సరము లక్షప్రజలుండిన రంగూనుపట్టణములో సర్కారువారిదీపము ఒక్కటైననుండినదికాదు. నిర్మలమైన జలముత్రాగుటకు లభించెడిదికాదు. మురుగునీరు వీధులయందే పాఱుచుండెను. పట్టణములోని

వెంట ఎక్కడిదక్కడ కుళ్లి కంపెత్తుచుండవలసినదేగాని దానిని తొలంగించు మార్గము లేదు. అప్పటి రంగూనునకును ఇప్పటిరంగూనునకును ఎంతో తారతమ్యము గలదుగదా. కలకత్తా రంగూను పట్టణములనుగురించి చెప్పిన సంగతులే చెన్నపురి మొదలగు పెక్కు పట్టణములను గురించి చెప్పవలసియున్నది. త్రాగుటకు నిర్మలజలము దొరుకనందున జనులు పెక్కు దీర్ఘవ్యాధులకు పాల్పడుచుండిరి. ఇప్పుడు పట్టణముల ముఱికిచేరని దూరప్రదేశములందు స్వచ్ఛమైన జలము సేకరించి అక్కడనుండి నీళ్లుచెడకుండ పట్టణములలోకి దెచ్చి గొట్టముల మూలమున మన కొసంగుచున్నారు. విశాఖపట్టణము, గుంటూరు, బెజవాడ కాకినాడ మొదలగు పట్టణము లిందుకు నిదర్శనముగానున్నవి. పట్టణములు పరిశుభ్రముగానుండుటకును పరిశుభ్రమైన జలము మనకు లభించుటకును తగిన యేర్పాటులు చేసినదేగాక ప్రజల ఆరోగ్యవిచారణము చేయుచు నెల్లపుడు కనిపెట్టిచూచుటకు శానిటరీ యినస్పెక్టర్లను సూపరింటెండెంట్లను, కమిషనర్లను ఏర్పఱచియున్నారు.

ఆస్పత్రులు, డిస్పెన్సరీలు.

ఇట్లు వ్యాధులు రాకుండ జనులు ఆరోగ్యవంతులై యుండుటకు వలయు జాగ్రత్తలు ముందుగా పుచ్చుకొనుటయేగాక వ్యాధివచ్చినతరువాత అది నివర్తించుటకును ఎన్నో యేర్పాట్లు చేసియున్నారు. ఈకాలమున కొంచెము పెద్దయూళ్లకన్నిటికి ఆస్పత్రులును (రోగులనుఉందుకొని చికిత్సచేయు శాలలును) డిస్పెన్సరీలును (మందులిచ్చి వంపుశాలలును) ఏర్పఱుపబడియున్నవి.

1857 వ సంవత్సరమున 142 సివిలుఆస్పత్రులుండెను. వానిలో ఆరేడు 6,71,000 మంది చికిత్సనందిరి.

1907 వ సంవత్సరమునందన్నో 2,514 ఆస్పత్రులుండెను. వానిలో 2,50,00,000 మంది చికిత్సనందిరి.

దీనినిబట్టి సర్కారువారు వారిప్రజలవిషయమై ఎంతశ్రద్ధపుచ్చుకొనుచున్నది స్పష్టమగును. ఇన్నివైద్యశాలలు, నిందరు రాజులచే ప్రజలకొఱకే

ర్పఱుపబడినవైద్యులు, ఇండియాలో నేకాలమునను నెంతదయాత్ముడగు రాజు ఏలినపుడును లేనిసంగతి మనకుతెలిసినదేగదా.

వైద్యశాస్త్రమును చక్కగా తెలిసినవైద్యులు.

వైద్యశాలలుగన్నంతన చాలదు, దేశములో వైద్యశాస్త్రమును చక్కగా తెలిసికొని అనుభవసిద్ధముగా వ్యాధులతత్త్వమును వానికిజేయనగుచికిత్సయు ను నేర్చినవైద్యులెందఱో కావలసియున్నారు. కావున నీశాస్త్రమును నేర్చుకొనుటకు సిద్ధులైయుండు విద్యార్థులను తరిబీయతుచేయుటకు వైద్యకళాశాలల నేర్పఱచియున్నారు. వీనిలో పురుషులకేగాక స్త్రీలకుగూడ వైద్యమును నేర్పుచున్నారు. 1857 వ సంవత్సరమునను౦డినవారికంటె ఇప్పుడు 20 యింతలకు ఎక్కువగా సర్టిఫికేట్లుపొందినవైద్యులున్నారు.

జనకసంఖ్య రానురాను అధికమవుట.

ప్రభుత్వమువారు తమప్రజల ఆయురారోగ్యవిషయమున నింతశ్రద్ధవహించి వారిని సుఖులనుగాజేసినకారణమున వారిసంఖ్య నానాట అభివృద్ధినొందుచూ వచ్చినది. 1872 వ సంవత్సరమునందున్నవారికంటె 1881 వ సంవత్సరములో 1కోటి 50 లక్షల 50 వేలమంది ఎక్కువైరి.

1881 నుండి 1891 వఱకు లెక్కచూడగా 2 కోట్ల 70 లక్షల 70 వేలమంది ఎక్కువైరి. ఒక్క- లోయరుబర్మాలోనే నూటికి 25 మందివంతున జనసంఖ్య హెచ్చినది.

1881 వ సంవత్సరములో 12,30,00,000 పురుషులును, 11,80,00,000 స్త్రీలు నుండిరి.

గంగానదిపాఱుచున్న దేశములయందు సంవత్సరమునకు 1000 కి 5 గురు ఎక్కువగుచున్నారు; బర్మాలో వేయింటికి 40 మంది ఎక్కువగుచున్నారు ఉత్తరబీహారులో మరింత జనసంఖ్య హెచ్చినది.

పూర్వము జనసంఖ్య ఎక్కువ కాకుండుటకు కారణము.

పూర్వము విశేషముగా యుద్ధములు జరుగుచుండినవి. రాజులసేన లొండొంటితో పోట్లాడి నశించుచుండ అవి గ్రామములపై వేలకొలది జనులను నరికి పొడిచి కాల్చి చంపుచుండెడివి. ఒక్కొక్కసారి గ్రామములను గ్రామములనే తగులబెట్టిపోవుచుండెడివి. ఇక మరాటీదండ్లు, పిండారీగుంపులు, తగ్గులనే హత్యచేయువారు జనులను పెట్టుచుండిన బాధలకు మితిలేకుండెను. దినమొక గండముగా గుండెదిగులు ప్రాణతల్లటతో నల్లాడుచుండిన జనులు అభివృద్ధి నొందుట యెట్లుపొసగును. ఇప్పుడన్ననో శత్రురాజుల భయమును లేదు, మునుపటి బందిపోటుదొంగల బాధయును లేదు.

(2) క్షామబాధ పూర్వమధికముగానుండెను. పండిన దేశములనుండి సులభముగా పండని దేశములకు ధాన్యము రవాణాయగుటకు మార్గములేనందున కరవుబాధచే తినుటకన్నములేక జను లెందరో మృతిజెందుచుండెడివారు. ఇప్పు డట్టియిక్కట్లు నీటిపాఱుదల సాధనములవలనను రెయిలువేలు రస్తాలమూలమునను తొలగినది.

(3) రోగములుతగ్గి జనులకు ఆరోగ్యభాగ్యము అధికముగా లభించినది. పూర్వము పట్టణములుండిన దుస్థితిని వివరించితినిగదా. నాచేతిమాత్ర వైకుంఠయాత్ర అను సంచికట్టువైద్యులు పూర్వమెందరో యుండిరి. ఇవన్నియు మరణములసంఖ్య హెచ్చుటకు కారములుగదా.

(4) పూర్వము కొన్నిజాతులలో స్త్రీశిశువులను పురిటియందే చంపుచుండెడివారు. చనిపోయిన భర్తతోడ భార్యను కాల్చి చంపుచుండెడివారు గంగాదేవివలె కన్నబిడ్డలను గంగయందు పారవేయుచుండెడివారు. ఇవియన్నియు చల్లని బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి శాసనమువలన తొలగినవి. కావున జనసంఖ్య వృద్ధినొందినది. (కాని యిట్లు జనసంఖ్య అమితముగా హెచ్చుటవలన కొంతకాలమైనపిదపనైనను కొంతవరకు దేశమునకు ఇబ్బందికలుగవచ్చును గాన, ప్రజలు బాల్యవివాహములుమాని, యేకపత్నీవ్రతులై నియమితధర్మకర్మాచరణపరులై కేవలవిషయలోలులుగాక సుఖజీవనులగుదురుగాత.)

12 వ మేలు బహిరంగమైనచట్టము లేర్పడుట.

ఇదిమంచి యిదిచెడ్డయని స్పష్టముగా వివరించుచు వారివారిహక్కులెట్టివి బాధ్యతలెట్టివి అనివివరముగా తెలియజేయు చట్టములు ఏర్పఱుపబడుటయు, అవి చిదంబరరహస్యముగా ఎవరికో అధికారులకు కొందఱికిమాత్రము తెలిసియుండునట్లు దాచియుంచక జనసామాన్యమునకు వెల్లడిగా తెలియునట్లు దేశభాషలయందుకూడ ప్రకటింపబడునట్లు సర్కారువారుచేసినది యీదేశమునకొక గొప్పమేలు. లార్డ్ మెకాలేగారు ఇండియన్ పినలుకోడును (శిక్షాస్మృతిని వ్రాసిరి. ఈచట్టముతో పోల్పదగిన చక్కని శిక్షాస్మృతి ప్రపంచములోలేదనిచెప్పుదురు. క్రిమినల్ ప్రొసీజరుకోడుగూడ అట్టిదే. ఇంత వివరముగాను ఇన్నిసంగతులు ఇమిడియును ఇంతక్లుప్తముగాను ఉండునట్టి చట్టము లెందును నుండవు. ఇట్లు చట్టములను ఏర్పఱుచుటకు సర్కారువారు కమిషన్లను (సభలను) నియమించి శ్రేష్ఠమైనశాసనములచే దేశమును పరిపాలించుచుండుట మిగుల కొనియాడదగినవిషయమైయున్నది. ఈ ఖచితమైనశాసనములవలన నేరములు చాల తగ్గినవి. జాతి మతభేదముల నించుకంతయు పాటింపక శ్రీరాజుగారిప్రజలలో బిచ్చగాడైనను జమీందారైనను ఏకరీతిగా బద్ధులైయుండునట్లుచేసిన యీశాసనముల సర్వసమత్వభావము నెంతయు మెచ్చదగియున్నది.

క్రిమినల్ చట్టములవలె సివిల్ చట్టములును ఏర్పఱుపబడినవికాని యివి అంతతేటగాలేవు. అనేక శ్రుతిస్మృతులను పరిశీలించి మెయినువంటి పండితులు హిందూన్యాయశాస్త్రములను వ్రాసిరి. ఈగ్రంథములు సివిల్ వ్యవహారములను పరిష్కరించుటలో చాల తోడ్పడుచున్నవి. మంచి విద్వాంసులను న్యాయాధిపతులుగా నియమించుటచే మిక్కిలి చిక్కుగానుండు వ్యాజ్యెములుకూడ నేర్పుతో పరిష్కరింపబడుచున్నవి.

13 వ మేలు రెవిన్యూ వసూళ్లును; అవి సర్కారుకుకట్టు పద్ధతులును

పూర్వము రాజులకాలములో కాపులయొద్దనుండి జమచేయబడుదానిలో కొంత అపహరింపబడుచు కొంత బొక్కసమున చేరుచుండెను. కావున న్యాయముగా సర్కారునకు చెందేపైకముకంటె ఎంతో ఎక్కువ మొత్తము కాపులు చెల్లించవలసివచ్చుచుండెను. ఇప్పుడన్ననో సర్కారువారుచేసిన దివ్యమైనయేర్పాట్లవలన చిన్న పల్లెటూరిలో జమయైన చిల్లిగవ్వకూడ ఎవ్వరిచేతను అపహరింపబడక సర్కారువారిబొక్కసమున చేరుచున్నది. కావున వారు ధనమును విశేషముగా దేశోద్ధారకమైన కార్యములందు వినియోగించుటకు శక్తులగుచున్నారు. ప్రపంచములోనున్న గొప్పగొప్పరాజ్యములలో ఇండియాయొకటిగానున్నది. దీని ప్రస్తుతౌన్నత్యదశకు కారణము మనప్రభుత్వమువారు పరిపాలనవిషయమున చేసిన దివ్యమైనయేర్పాటులే. ఈక్రిందియంకెలవలన మనదేశపురెవిన్యూ ఎంతఎక్కువైనది తెలియును.

సంవత్సరము	జమ	కర్చు
1840	2,10,00,000 సవరనులు	2,00,000 సవరనులు
1857	3,20,00,000 ,,	30,00,000 ,,
1901	7,50,00,000 ,,	3,00,00,000 ,,

ఇట్లు వసూళ్లు ఎక్కువగుటకు ముఖ్యకారణము నూతనరాజ్యప్రాప్తియే. 1840 వ సంవత్సరమునకుతరువాత 5 లక్షలచదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణముగలిగి 6 కోట్లప్రజలు వాసముచేయు దేశము ధర్మపరాయణులగు నాంగ్లేయుల పరిపాలనలోనికివచ్చినది. అంతేకాని పన్నులభారము అధికమగుటచేత కాదు. అన్నిసంగతులను గమనించి ప్రస్తుతము బ్రిటిష్ఇండియా రెవిన్యూను 30, 40 సం

వత్సరములక్రిందటి రెవిన్యూను పోల్చిచూచిన యెడల ప్రజలపైనిభారము తగ్గియుండుటే స్పష్టమగును. అన్నిపద్దులు ప్రాతవేగాని రాబడిపన్ను ప్రొవిన్షలు రేట్లుమాత్రము క్రొత్తవి. ఈక్రొత్తరెవిన్యూ ఏర్పడినపుడే ఉప్పుమీదపన్నుతగ్గించిరి. ఇండియాలోని రాకపోకల వ్యయములుతగ్గినవి. ఆ హెచ్చునకును ఈతగ్గునకును సరిపోయినది.

భాస్కరుడు.—రాబడిపన్నుకట్టి ఉప్పుపన్నుతగ్గించుటలో నేదైన మేలుగలదా? లేకున్న, ఈ మార్పువలన ప్రభుత్వమువారికేమిలాభము?

రామశర్మ.—ప్రభుత్వమువారికి లాభములేదుగాని ప్రజలకే మంచిమేలుగలిగినది. ఉప్పు బీదసాదలందఱు ఉపయోగించుపదార్థము. దీనిమీద పన్ను తగ్గించుటచేత బీదలకు సుఖముకలిగినది. ఇక రాబడిపన్ను బీదలను బాధించునదికాదు. భాగ్యవంతులను చెందునదే. కావున ధనవంతులు కొంతసొమ్మిచ్చినను చింతలేదు. బీదలకు సౌఖ్యముకలిగినదే గొప్పమేలు. ఈ సందర్భమున కర్జనుప్రభువుచేసిన యుపకారమును హిందూదేశపుప్రజలు జ్ఞప్తియందుంచదగియున్నది. కర్జనుప్రభువుగారు ఉప్పుపన్ను తగ్గించుటయేగాక రాబడిపన్ను మునుపటికంటె ఎక్కువ ధనవంతులుమాత్రమే చెల్లించునట్లు చేసిరి. ఇట్లు ప్రభుత్వమువారుప్రజల సౌఖ్యమే తమ పరిపాలనకు ముఖ్యోద్దేశముగా గొనియున్నారుకాని కొందఱు సత్యమెఱుంగక భావించునట్లు పేరాశచే ప్రజలనుండిద్రవ్యము జవురుకొనుట వారియుద్దేశము కాదు. ప్రభుత్వమువారిసంతృప్తియు శాంతస్వభావమును నూతనరాజ్య సంపాదన విషయమున దెలియును. ఈవిషయమై కొందఱికిగల తప్పుఅభిప్రాయము ఈక్రిందిసంగతులవలనతొలగునుగాక.

మైసూరు సంస్థానము హైదరాలీచేతను టిప్పుసుల్తానుచేతను పరిపాలింపబడునపుడు ఆంగ్లేయులతోడ యుద్ధముసంభవించినది. తుదకు శ్రీరంగపట్టణముకోటను ఆంగ్లేయులు వశపఱచుకొనినపుడు న్యాయముగా మైసూరురాజ్యము బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారి రాజ్యముతో కలుపుకొనబడవలసియుండెను. కా

ని వారట్లుచేయలేదు. మైసూరును హైదరాలికిముందు ఏలుచుండిన రాజకుటుంబమువారి కొప్పజెప్పిరి. మనప్రభుత్వమువారికే పేరాస యుండినయెడ న్యాయముగా వారు చేర్చుకొనదగిన రాజ్యమునే యేల విడిచిపెట్టెదరు. 1830వ సంవత్సరము ఈదేశపరిపాలనములో మిక్కిలి అక్రమముగా జరుగుచుండెను జనులనేక బాధలకులోనగుచుండిరి. అపుడా రాజ్యకార్యనిర్వాహణము బ్రిటిష్ఆఫీసరుల వశముచేసిరి. 1867 వ సంవత్సరములో ఆదేశపురాజుచనిపోయినపుడు ఆయన పెంపుడుకుమారునకు రాజ్య మప్పగించెదమని వాగ్దత్తమిచ్చి 1881 వ సంవత్సరములో తాము చెప్పినట్లుచేసిరి.

తిరువాన్కూరు సంస్థానము టిప్పూ చేతులలోనుండి విడిపింపబడి ఆదేశపురాజునకు అప్పగింపబడెను.

పంజాబులోని ముఖ్యమైన స్వదేశసంస్థానములు బ్రిటిష్‌దొరతనమువారి దాతృత్వమువలన నిలిచియున్నవి. లేకున్న వారి నెన్నడో రణజిత్‌సింగు ఊడ్చివేసియుండును.

బరోడా సంస్థాన మొకప్పుడు మిక్కిలి దుర్నీతిపరుడైనరాజుచే పాలింపబడుచుండెను. గొప్పగొప్ప ఉద్యోగములను ఎక్కువపైకమిచ్చినవారికిచ్చుచుండెడివారు. సర్కారుపన్నులు బహుక్రూరముగా వసూలుచేసెడివారు. మర్యాదగల గొప్పకుటుంబపు స్త్రీలు రాజవీధులలోచెఱబెట్టబడి రాజాంతఃపురములోకి తీసికొనిపోఁబడెడివారు. ఇట్టిసందర్భములందు బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు జోక్యముకలుగజేసికొని ఆదేశజనులను కాపాడిరి. దేశమును తాము తమరాజ్యముతో చేర్చుకొనలేదు.

మణిపురమను చిన్నసంస్థానమునందలి రాజు చంపబడి రాజ్యము మఱియొక రాజబంధువుచే అపహరింపబడెను. లార్డ్ లాన్స్‌డౌన్‌గారి యుత్తరువుల ప్రకారము ఆసాము చీఫ్ కమిషనరుగారగు క్వింటన్‌గారు విచారణచేయుటకు మణిపురమునకు వెళ్లిరి. ఆయన అక్కడచేరగానే రాజ్యము నపహరించి

నరాజుతోడసంభాషించుటకు ఆయనయును ఆయనతో వెళ్లినవారును పిలువబడి హఠాత్తుగా చంపబడిరి. ఇంత సాహసకార్యమొనర్చబడినను లాన్స్‌డౌన్‌గారు, ఆరాజ్యమును బ్రిటిషురాజ్యముతో చేర్చక స్వదేశపురాజునకే ఒప్పగించిరి. దొరతనమువారి శాంతసౌజన్యగుణముల కింతకన్న వేఱునిదర్శనమేమి కావలెను.

అయోధ్యరాజ్యము చెప్పుటకు వీలులేనంత క్రూరపరిపాలనకు లోనైయుండగా అనేకసారులు ఎన్నివిధముల చెప్పినను వినక రాజు దుష్టులచేతికి ప్రజలను ఒప్పజెప్పి వారిని కడుబాధలపాలుచేయుచుండెను. రఘూబార్‌సింగ్ అను క్రూరుడు ఒకజిల్లాకు గవర్నరైచేసిన క్రూరకార్యములనుగూర్చి యిదివఱకె చెప్పితిని, ఈకార్యములన్నిప్రక్కను బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారి రాజ్యమున్నపుడే జరుగుచుండెను. అపుడు సర్కారువారు ఆరాష్ట్రమును తమరాజ్యముతో చేర్చుకొనవలసివచ్చినది. ఇపుడాదేశములోని జనులుఆంగ్లేయులపేరువిన్నంతనె కృతజ్ఞతతో నమస్కరింతురు.

కొడగుదేశమునుకూడ, ప్రజలంద ఏకగ్రీవముగా ప్రార్థించినమీదటనే, సర్కారువారు తమరాజ్యములో చేర్చుకొనిరి.

ఆదేశములో జరుగుచుండిన క్రూరకార్యములు వినుటకే కష్టముగానుండును. ఇందులో అక్రమముగాగాని పేరాశచేతగాని చేర్చుకొనినరాజ్యమేది? బ్రిటిషువారి వశమైనరాజ్యములందు ధర్మము సంస్థాపింపబడినది. జనులందఱు సుఖజీవులై పాడిపంటలతోడ వర్ధిల్లుచున్నవారు.

బ్రిటిష్ దొరతనమువారివలన స్వదేశసంస్థానమునందలి ప్రజలకుగల్గినమేలు.

స్వదేశ సంస్థానాధిపతులు ప్రక్కనున్న బ్రిటిష్‌దొరతనమువారిని మేలుబంతిగా పెట్టుకొని తమ రాజ్యపరిపాలనను అనేకతీరుల చక్కపరుచుకొని తమతమదేశముల నభివృద్ధికిదెచ్చిరి. ఇదిగాక ఆయారాజ్యములలో అక్రమములేవైన జరుగుచుండిన బ్రిటిషుదొరతనమువారు హితోపదేశముచేయుట గలదు.

వారిరాజ్యములు బాగుపడుమార్గములు బోధించుటయు గలదు. సమర్థులైన స్వదేశ యుద్యోగస్థులను వారికిచ్చి రాజ్యపాలనవిషయములందు వారికి తోడ్పడునట్లు చేయుటయు గలదు. కావున తమ రాజ్యముయొక్కయు తమ రాజ్యప్రజలయొక్కయు మేలునుమాత్రమే పాటింపక దేశమంతయు నభివృద్ధినొందుటకై దొరతనమువారు ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. ఇట్టి యుదారమతులును ధర్మపరాయణులు నగు నాంగ్లేయుల వశమునం దీదేశముండుట సర్వేశ్వరుని కృపాకటాక్షవీక్షణఫలమే కాని వేఱు కాదు.

14 వ మేలు విద్యాదానము.

ఆంగ్లేయదొరతనమువారి కాలములో దేశజనులు విద్యాధికులగుటకు ఎన్నో ప్రయత్నములు చేయబడినవి. ఇంగ్లీషు విద్యవలన నూతనప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానము లభించినది. రాజకీయవ్యవహారతత్త్వము తెలియవచ్చినది. ప్రపంచములోని గొప్ప గొప్ప రాజ్యములెల్లయెట్లు అభివృద్ధికివచ్చినది తెలిసినది. జనులకు తమయందున్న లోపములిట్టివని గ్రహించి వానిని సవరించుకొను శక్తి కలిగినది. కేవలము ఇంగ్లీషు చదువుకొనినవారు దేశములో మిక్కిలితక్కువగానే యుండినను వారి సహవాస సంభాషణాదులచేతను వారు వ్రాసిన గ్రంధములు మొదలగువానిచేతను జనసామాన్యమున కెంతో జ్ఞానము కలిగినది. జనులు తమకుగల హక్కులు బాధ్యతలిట్టివని యెఱింగి వానిని గూర్చి భాషించుటకుగూడ శక్తిగలిగినది. మనదేశములో స్వార్థపరులై వేదశాస్త్రాదుల జ్ఞానము తమకే కలుగవలయునని యితరులు అంతగా విద్యావంతులు కాగూడదని మనవారిలో మనవారే బండారులను వంచించుట మనమెఱుగుదుము. తుదకు మనకుటుంబములోని స్త్రీలే చదువుకొనకుండ పురుషులు చేయుచువచ్చిరి. దీనికి కారణము స్వార్థపరత్వమే. (Selfishness) గాని వేఱుకాదు. 'ఇట్టి స్వార్థపరత్వమే, జాతివైషమ్యమే మనల నిట్టిగతికి తెచ్చినది. పూర్వము జ్ఞానతేజమును మనవారు ఇతరదేశవాసులకొసగి అక్కడి యజ్ఞానాంధకారమును బాపుచు వచ్చిరి. ఇప్పుడన్ననో అజ్ఞానాంధకారనిమగ్నులమగు మనకే యితరదేశవాసులు సుజ్ఞానదీపమునిచ్చి ప్ర

కృతియొక్క సత్యస్థితిని తెలియజేయుచున్నారు. ఇప్పుడు మిక్కిలి నాగరికతగల దేశములు పూర్వము నాగరికతస్థితిలోనున్నప్పుడు వారికి బోద్ధలగు మనవారు బోధకులైయుండిరి. చదివినశాస్త్రమును మఱచినగురువునకే శిష్యుడు నేర్పవలసివచ్చినట్లు, వారే మనవారికిపుడు బోధింపవలసివచ్చెనట. పూర్వమెప్పుడో మనవారు గొప్పవారైయుండిరని చెప్పుకొని సంతోషపడుటవలన లాభము లేదు. ప్రస్తుతస్థితి నికృష్టముగానే యున్నది. మనదేశములో నూటికి 90 మంది చదువురానివారైయున్నారు. విద్యరానివాడు వింతపశువను మాట అబద్ధము కాదుగదా. ఇక స్త్రీలన్ననో నూటికొక్కరుదక్క తక్కిన 99 మందియును చదువురానివారైయున్నారు. ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు రాకపూర్వము ఇంతకన్నను మనవారి స్థితి హీనముగానే యుండినది. ఈ దేశోద్ధారణమే ముఖ్యోద్దేశముగాఁగల్గి ఉదారస్వభావులును పరోపకారమతులు నగు నాంగ్లేయప్రభుత్వమువారు మనము విద్యావంతులమగుటకు ఎంతో శ్రమపడుచున్నారు. ఇందుకొఱకు కొన్ని పాఠశాలలను కళాశాలల నేర్పఱచి బహుమానములను విద్యార్థిభృతులను నిచ్చుచు ప్రోత్సాహముకలుగజేయుటయేగాక నేర్పబడుచుండు విద్య ఉత్తమమార్గమున నేర్పబడునట్లు కనిపెట్టిచూచుచుండుట కొందఱనో యినస్పెక్టర్లను నియమించిరి. 1857 వ సంవత్సరమున మూడు యూనివర్సిటీలు స్థాపింపబడినవి.

పాఠశాలలకు గ్రాంట్లు ఇచ్చుపద్ధతి ప్రారంభింపబడెను. 1858 వ సంవత్సరమునందు 13 కాలేజీలు ఉండినవి. 4,00,000 విద్యార్థులుండిరి.

(1)	1865	26	1582 మంది అండరుగ్రాడ్యుఎట్లు చదువుచుండిరి
	1907	179	26,000
(2)	1865 వ సం॥ లో	19,201 పాఠశాల	6,19,260 విద్యార్థులుండిరి. లుండెను.
	1907	1,65,473	57,08,000

(3) 1858 వ సంవత్సరమున విద్యావిషయ 39,40,000 రూపాయలు
పైన కర్చుమొత్తము.

1865 67,10,000

1907 6,00,00,000

(4) 1871 వ సం॥ న 10,000 ఆడపిల్లలు చదువు నేర్చుచుండిరి,

1901 1,28,000

ఇట్లు విద్య ఆంగ్లేయుల పరిపాలనలో 30, 40 సంవత్సరములలో పదింతలు హెచ్చినది.

హిందూదేశ జనసంఖ్య.	పురుషులు.		స్త్రీలు.	
	చదువువచ్చినవారు	రానివారు	చదువువచ్చినవారు	రానివారు
29,43,60,000	1,51,99,000	13,47,52,000	14,33,000	14,29,76,000
	14,99,51,000		14,44,09,000	

ఈయంకెలనుబట్టి పురుషులలోను ముఖ్యముగా స్త్రీలలోను విద్య యెంత అభివృద్ధికావలసియున్నదో తెలియుచున్నది. ఇందరుస్త్రీలు అజ్ఞానదశ యందున్నప్పుడు దేశాభిమానులకు నిద్ర యెట్లుపట్టుచున్నదో తెలియకున్నది. ఈవిషయమై సర్కారువారు ఎంతసహాయము చేయుటకు సిద్ధులైయున్నను ప్రజలు

తమ ఆడుబిడ్డలను పాఠశాలలకు పంపకున్న వారేమిచేయగలరు. బ్రహ్మశ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులువారివంటి దేశాభిమానులు పాఠశాలలేర్పరచి విద్యనుగోరు బాలికలకొఱకెదురు చూచిచూచి యెవ్వరు రాకుండుటచే యూరకుండవలసినవారగుచున్నారు. మనదేశమునకు పెక్కురీతుల ఉపకారులైయున్న మిషనరీవారును పాఠశాల లేర్పఱచిరి. కాని అందులోని పెద్ద తరగతులలో చదువుకొను హిందూబాలికలు మిక్కిలి అరుదు. మహమ్మదీయ బాలిక లసలేలేరు,

విద్యాబోధకులను సిద్ధపఱచుట.

విద్యాభివృద్ధినొందించుటకు మంచిమార్గముల ననుసరించి విద్య నేర్పగల బోధకులును కావలసియుందురు. గనుక అట్టివారిని సిద్ధపఱచుటకు ట్రెయినింగ్ కాలేజీలు, నార్మల్ స్కూల్లు ఏర్పఱుపబడినవి. స్త్రీలకు స్త్రీలే బోధకులగుట ఎక్కువ అనుకూలమగుటచే అట్టి విద్యార్థినులకు మిగుల ప్రోత్సాహము కలుగజేసి విద్యాబోధకురాండ్రుగ తరిబీయతు అగుటకు బహుమాన వేతనముల నేర్పఱచియున్నారు. దేశోద్ధారకమైన యీ కార్యమునకు క్రీస్తుమతస్థులే ముందుకువచ్చుచున్నారు.

విద్యహెచ్చుటవలన సర్కారువారికిగల్గు మేలు

మూఢులను పరిపాలించుటకన్న సుజ్ఞాన సంశోభితులు యుక్తాయుక్త విచక్షణులైన వివేకులను పరిపాలించుట మిగుల అనుకూలము. ఇట్టివారు సర్కారువారికి తోడ్పడుచు దేశ మభివృద్ధినొందుట కత్యంత శ్రద్ధాళువులై యుందురు. తమ తమ సంఘములలోనుండు దురాచారములను తొలగింపజేయుదురు. ఆరోగ్యమార్గము నవలంబింతురు. దుర్నీతి యందువలన నశించును. ప్రజలు దేహబల మనోబలములను గల్గి వర్థిల్లుదురు. విద్యావంతులగు ఉద్యో

స్థులు దైవభక్తి పాపభీతిగల్గి "సత్యంవద, ధర్మంచర" యను ఆర్యవాక్యముల ననుసరించి న్యాయమార్గానువర్తులై సంచరింతురు. ఇది దేశమునకును దేశపాలకులకును నెంత మేలో యోచింపుము. ఆంగ్లేయులు మనకొసఁగిన గొప్ప మేళ్లన్నియు నొకయెత్తు, సత్యజ్ఞాననేత్రము నొసంగినది మఱియొక యెత్తుగా భావింపనగును.

నూతన పద్ధతులప్రకారము చదువు నేర్పుట.

చదువు నేర్పుటయందు ఇప్పుడిప్పుడు నూతన పద్ధతు లవలంబింపఁబడుచున్నవి. పూర్వపు గుంటఓనమాలు ఎప్పుడో పోయినవి. ఒక్క సంవత్సరము వరకు అరచి అరచి ఒగర్చినగాని రాని యక్షరాలు, ఇప్పుడు ఆటలు పాటలుగ నేర్పించినను నెల రెండు నెలలో వచ్చుచున్నవి. 15 దినములలో అక్షరములన్ని వచ్చినవారును, అక్షరములు ప్రారంభించిన ఏడాదిలో మూడవ వాచకపుస్తకముకూడ ముగించినవారును కలరు. ఇటీవుల మఱియొక మార్పు కలిగినది. విద్యార్థులు విషయజ్ఞానములేక చిలుకవలె వలుకుచు గుడ్డిపాఠము చేయుచు బుద్ధి మందగించినవారు కాక ప్రకృతి స్వరూప స్వభావాదులను అనుభవసిద్ధముగ నేర్చుకొనుచు ప్రకృతియే చదువనగు పుస్తకముగా భావించుచు నిజమైన జ్ఞానమును ప్రజ్ఞయు, వివేకమును కలవారగునట్లు అధికారులు విద్యాబోధనవిషయమున క్రొత్త క్రొత్త పద్ధతుల నవలంబించుచున్నారు. ఇదియుంగాక పూర్వము మనపండితులవలె తనకు ఇష్టమైన శాస్త్రమును ఆమూలాగ్రముగ నేర్చుకొను పద్ధతులను అమలులోనికి తెచ్చుచున్నారు. ఇందువలన ఆయా శాస్త్రములం దొక్కొక్కరికి పరిపూర్ణపాండిత్యమేర్పడును. అన్ని విద్యలయందు వ్రేలుపెట్టి ఒక్కవిద్యయు చక్కగా రాకుండుటకంటె ఏదేనొక విద్యను అభిమానవిద్యగా గ్రహించి దానియందు చక్కని ప్రజ్ఞను సంపాదించుట మంచిపనికదా. ఈమార్పులయందు కర్జనుగారి జోక్యము చాలకలదు. "ఓడు ఓడిన కంచమంతయు నోడు ఓడ"'ను నట్లు కర్జనుగారు చేసినవన్నియు అననుకూలకార్యములుగా భావించువారును మనదేశమున గలరు.

ఇది గొప్ప పొరబాటు. కర్జనుగారిని సామాన్యునిగా నెంచఁదగదు. ఆయన మిగుల దూరదృష్టిగలిగి తన యఖండప్రజ్ఞను, నపార శేముషీసంపదను ఈ దేశాభివృద్ధి నుద్దేశించి వినియోగించెను. ఆయన చేసిన మార్పుల ఫలితములు సావధానచిత్తులమై చూడనగును గాని చిత్తశాంతిలేక యట్టివిట్టివని వానియందనాదరణచూపుట యుక్తముగాదు.

జ్ఞానకరుఁడు—ఇప్పుడు పాఠశాలలో నన్నిట జీతము లెక్కువచేసి అందరకును సాధ్యముగానుండవలసినవిద్యను సంపన్నులకుమాత్రము లభ్యమగునట్లుచేయుట మేలుకాదుగదా,

కామశర్మ—లోకములో అన్నిటికిని వెల యెక్కువైనది. దీనికి కారణము ముందె వివరించితిని. స్కూళ్లను పెట్టిన యిండ్ల అద్దెలు ఎక్కువయినవి. విద్యనేర్పు ఉపాధ్యాయుల జీతము లెక్కువైనవి. ఇంకను కానున్నవి. పూర్వముకంటె మేలైన భవనములు కావలసివచ్చినవి. నూతనపద్ధతులప్రకారము విద్యనేర్పుటకు క్రొత్తవస్తువులును ఉపకరణములును అమర్చవలసియున్నవి. ఈకాలమున పాఠశాలలు అందమైన ప్రదర్శనమందిరములుగా, చిత్రవస్తుశాలలు, వీలైనచో నానావృక్షశోభితములగు ఆరామములుగలవియుగా గూడ చేయవలసియున్నది. విద్యార్థులకు ప్రత్యక్షమును అనుభవసిద్ధమునగు జ్ఞాన మలవడునట్లు ప్రకృతి తత్త్వసత్వమిట్టిదని కన్నులార వారు చూచి, చేతులారచేసి, గ్రహించుట కనుకూలము లేర్పరుపవలసియున్నది. దీనికంతయు నెంతో ద్రవ్యము కావలసియున్నది. ధనవంతులేగాక బీదలుకూడ నభిమానవిద్యాశాలలకు ధనసాహాయ్యము చేయుచున్నారు. ఇట్టిసందర్భములందు విద్యార్థులీయవలసిన జీతములు కొంచెము హెచ్చు చేయుట గొప్పతప్పా!

15 వ మేలు పోలీసువారు.

దేశము నెమ్మదిగా నుండిన గాని యేవిద్యనేర్పుటకైనను ఏయభివృద్ధికర మైన మంచిపనులు చేయుటకైనను వీలుకాదు. కావున దేశము మంచిస్థితిలో నుండుటకును నానాట అది యభివృద్ధినొందుటకును పోలీసుసిబ్బంది ముఖ్యము గా నుండవలసియుండుటయేగాక వారు ధర్మబుద్ధిగలవారును, ఈశ్వరప్రీతిగా పనులు చేయువారునై యుండవలయును. ఆంగ్లేయప్రభుత్వము ఏర్పడుటకు ముందు దేశ మెట్టికల్లోలస్థితిలోనుండెనో యింతకుపూర్వమే వివరించితిని. మ నదొరతనమువారి కాలములో చక్కని పోలీసుసిబ్బందియు ప్రజలకు రక్షకము సు నేర్పడెను. కాని యింగ్లాండులోవలె ఈదేశములోపోలీసుభటుడు నిర్మొగ మాటముగా నిర్భయముగా విధ్యుక్తమగు తనపనులను నెరవేర్చుటకు సమర్థుడు కాకున్నవాడు. ఈవిషయమును చక్కగా ఆలోచించి కర్జనుప్రభువుగారు ఈ డిపార్టుమెంటులో కొన్నిమార్పులను జేసిరి. ఈడిపార్టుమెంటులో కొద్దిజీతము తీ సికొనుచున్న ఉద్యోగస్థుడుకూడ తనపనులను చక్కగా నెరవేర్చుచుండినచో తానురాను గొప్ప యధికారపదవిని పొందవచ్చును. కావున పోలీసుడిపార్టు మెంటులో ప్రతివారును మంచిమంచిపనులుచేసి కీర్తిప్రతిష్టలు పొందవలెనని మిగుల ఆసక్తితో పనిచేయుచున్నారు. కావున కర్జనుగారు ఈడిపార్టుమెంటు లో చేసినమార్పులు మిగుల దేశోపకారకములైనవి.

16 వ మేలు దేశాభివృద్ధినిమిత్తము చేయబడిన యితరకార్యములు.

I కర్జనుగారు యింకను కొన్ని సత్కార్యములుచేసిరి. ఖనిజశాస్త్ర ప్రవీణులను నియమించిరి. ఈశాస్త్రజ్ఞులు దేశములో నెక్కడెక్కడభూమిలో, కొండలలో, గనులుకలవో కనిపెట్టి వానిని త్రవ్వితీయు ప్రయత్నములు చేయు

చుందురు. భూమిలో పాతిపెట్టిన బంగారుకొప్పెరలు దొరకుటకంటె క్రొ త్తగనులులభించుట దేశమునకు ఎక్కువలాభకరము. నిజాము రాజ్యములోని సింగరేణిబొగ్గుగనులు, మైసూరు సంస్థానము నందలి బంగరుగనులు నెల్లూరుజిల్లా లోని అభ్రకపు గనులు దేశమునకెంతిలాభకరములుగా నున్నవో వివరింప యక్కరగలుగదు. వలసిన

II వృక్షములకు, పైరులకు పట్టెడి చీడరోయొక్క కారణములను ఆచీడ పురుగులు ఏమందులవలన నశించునో ఆమందులనుకనుగొనుటకును పశువులకు కలుగువ్యాధులను వానికిదగు చికిత్సలనుకనుగొనుటకును శాస్త్రజ్ఞులేర్పాటుచే బడిరి. ఇదిగాక, యిట్టి విషయములను గూర్చి యిండియా గవర్నమెంటు వారికి సలహాల నందించుటకు సమర్థులయిన శాస్త్రజ్ఞుల సభ యేర్పాటుచే బడియెను.

III పిచ్చికుక్క మొదలగుజంతువులకాటుచే రోగులుకావకుండ ఉచిత ముగా చికిత్సచేయుటకు కసౌలీలో నొకవైద్యశాల ఏర్పాటుచేబడెను. 1907 సం॥లో 500 మంది ఈశాలలో చికిత్సనొందిరి. ఇటీవల దక్షిణయిండియా లోకూడ నిట్టిశాలనే నిర్మించిరి. ఈకార్యము లన్నియు దేశోపకారకములు గావా? వీనినొనర్చినవారు మనకుపకారులా? అపకారులా? కర్జనుప్రభువుగారు అన్నిడిపార్టుమెంట్లలోను చక్కనిమార్పులను జేసితనబుద్ధికుశలతనుగనబరిచెను

చిత్రశిల్పశాలలు

చిత్రలేఖన, బొమ్మ ప్రతిమలుగా చెక్కుట మంటితో అందమైన పాత్రలు చేయుట ఛ్రాలుఅల్లుట చెప్పులుకుట్టుట మొదలగు చేతిపనులను నేర్పుశాలలును ఎన్నియోయేర్పాటు చేబడినవి.

ఈదేశము అభివృద్ధినొందుట కెట్టిప్రయత్నములైన చేయుటకు ఆంగ్లేయ మహాజనులెల్లరు సిద్ధముగానున్నారని యిక్కడ అనేక సంవత్సరములు

తోనుండి గొప్పగొప్ప యుద్యోగములు చేసి సీమకు వెళ్ళియున్న ఒక దొరగారు వ్రాసిరి. ఈవాక్యము సత్యమగుటకు సందియము పడువారు ఈ దేశమునందు నొక్కరుండరని నమ్మెదను.

17 వ మేలు వ్యవహారములను నిర్వహించు శక్తిగలుగుటకు మనలను తరిబీయతుచేయుట.

మనదేశపరిపాలనమార్గములనుకూడ మనదొరతనమువారు మనకు నేర్పుచున్నారు. దీనివలననే వారి యుదారస్వభావము వెల్లడికాకమానదు. గొప్పగొప్పపట్టణము లన్నుమనచేతికిచ్చి మనలను నేలుకొమ్మనిచెప్పియున్నారు. వారు పైనుండి కనిపెట్టుచు లోపములనుదిద్దుచు మనలను తరబీయతు చేయుచున్నారు ఈమునిసిపల్ పరిపాలనలవలన మనయందలిలోపములు వెల్లడియగుచున్నవి. కావున మనము బాగుపడుటకు అవకాశమేర్పడుచున్నది. లోకల్‌బోర్డ్లు, డిస్ట్రిక్టుబోర్డులు దేశపరిపాలనను నేర్పు విద్యాశాలలుగా నున్నవి. గ్రామములలో పంచాయితీలనేర్పఱచుకొని మనతగవులను మనము తీర్చుకొనుటకు సర్కారువారు విధుల నేర్పఱచిరి. గౌరవార్థము మేజస్ట్రీటులనుగా పౌరులలో మర్యాదస్థులైనవారిని నేమించుచు ప్రజాపాలనయందు మనకు జోక్యముకలుగ చేయుచున్నారు.

18 వ మేలు అడవులపరిపాలన.

అడవులను విచ్చలవిడిగా విడిచిపెట్టక వానిని సంరక్షించుటకును నభివృద్ధిచేయుటకును నొకసిబ్బందిని యేర్పఱచియున్నారు. ఈయడవులవలన రాజ్యాంగమువారికి చాలధనము లభించుచున్నది. అడవులయందు పండెడిపంటలను వృథసేయక వానివలన దేశమునకు ధనము సంపాదించిపెట్టుట దేశమునకు లాభకరమైన కార్యముగదా.

భాస్కరుడు—అడవులపరిపాలన జనులకు నిర్బంధకరముగా నున్నదనియు పూర్వము అడవిలో ఎవరియిచ్చవచ్చినట్లెల్ల వారు కట్టెలు కొట్టుకొనుచుండెడివారనియు, కట్టెపుల్లలు తెచ్చుకొనుటకు గూడ వీలులేకున్న బీదసాదలు బ్రదుకుటెట్లనియు జనులు చెప్పుకొనుచుందురు. జనులను ఇట్టికష్టములను పెట్టుట పాడికాదుగదా!

రామేశ—భాస్కర! పూర్వ మెక్కడచూచినను మహారణ్యము లధికముగానుండినవి. ఇప్పుడు అనేకప్రదేశములందు చెట్లుకొట్టి వానిని శుభ్రపఱచి దున్ని పంటలు పండించుచున్నారని చెప్పియుంటిని. పట్టణములు పల్లెలు నానాట యభివృద్ధి నొందుచున్నవనియు జనసంఖ్య హెచ్చుచున్నదనియు జెప్పియుంటిని గదా. ప్రస్తుతము దేశమునందలియరణ్యములను సంరక్షించక ఎవరియిష్టమువచ్చినట్లెల్ల వారిని విచ్చలవిడిగా కట్టెలు కొట్టుకొననిచ్చినచో సర్కారునకువచ్చెడి రాబడిపోవుటయుండక అరణ్యములు తక్కువయి కొన్నిసంవత్సరములకు వలసినన్ని చెట్లులేకపోవును. అప్పుడు మనదేశములోని 30 కోట్లప్రజలగతియేమగునో యోచింపుము. ఇండ్లుకట్టుకొనుటకు దూలములు, వాసములు, ద్రోణులు ఎక్కడనుండితేవలెనో చెప్పుము. దూరదృష్టిలేనిప్రజలు నేటి రేపటిసంగతిమాత్రము చూచుకొందురు. ప్రభుత్వమువారు దూరదృష్టిపరులై దేశక్షేమమును మదినుంచి ముందురాగలసంగతులను తలంచి తదనుగుణముగా వర్తింతురు. కావున అడవివిషయమున వారుచూపుచుండు నిర్బంధములు కాపులకు ప్రస్తుతమున కొంచెము కష్టముగా నుండినను దేశముయొక్క క్షేమమున కవి చాల యావశ్యకములని నమ్మవలయును.

దొరతనమువారు అడవులు విచ్చలవిడిగా కొట్టబడకుండ జాగరూకులై చూచుచుండుటయే కాక, నఱికిన చెట్లకు బదులుగా క్రొత్త చెట్లను వేసి పెంచుటకును, ముందుకు ప్రజలకు కావలసివచ్చెడి కలప, వంటచెఱకు, మొదలగునవి నిరాఘాటముగా దొరకు నిమిత్తము వలసిన ప్రయత్నములొనర్చుటకును ఎంతో శ్రద్ధ వహించియున్నారు. ఎండిన వృక్షములు నిప్పు సోకినను సులభముగా మండును గనుక అడవిలోనికి నిప్పును తీసికొనిపోనీయరు. పూర్వము కార్చిచ్చులచే గొప్ప గొప్ప యడవులు కాలి బూడిదెయగుచుండెనని విందుము. అట్టి యిక్కట్టు సంప్రాప్తించకుండ అన్ని విధముల నరణ్యములను కాపాడు నిమిత్తము ప్రతిజిల్లా యందును పెద్ద సిబ్బందిని పెట్టియున్నారు. ఇట్లు 92 వేల చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణముగల యడవులు కాపాడబడుచున్నవి. ఈయడవుల వలన సంవత్సరమునకు రమారమి 2 కోట్ల 70 లక్షల రూపాయలు వచ్చుచున్నవి. కర్చులన్నియు పోగా 1 కోటి 20 లక్షల రూపాయల ఆదాయము తేలుచున్నది. ఇట్లు ప్రస్తుతమున లాభమును, ముందుకు క్షేమమును, కలుగుచున్నది. ఇది యెంత మేలు! బ్రిటిషు రాజ్యములో అములులోనున్న పద్ధతులనే స్వదేశసంస్థానములవారును అవలంబించి ఎంతో లాభమును పొందుచుండుటను బట్టియే ఆపద్ధతు లెంత మంచివైనవో మన మూహింపవచ్చును.

19 వ మేలు టపాలా ఆఫీసులు, తంతివార్తలు.

టపాలా ఆఫీసులను గుఱించియును, తంతివార్తలను గుఱించియును నింతకుముందే సూచించియున్నాము. ఇవి దేశమునకు చేసిన మేలు ఇంతింత కాదు. పూర్వము దూరదేశములందుండినవారికి ఎవరు చచ్చినది, ఎవరు బ్రతికియున్నది కూడ తెలిపెడిది కాదు, ఎవరైన వెళ్లుచుండినపుడు తమ కష్టసుఖములను చెప్పి పంపుచుండెడివారు. మహమ్మదీయుల కాలములో కొంతవరకు టపా యేర్పాటు వాడుకలోనికి వచ్చెనుగాని యిప్పుడున్న అనుకూలములలో సహస్రాంశమైన నపుడు లేదు. మొట్టమొదట 1858వ సంవత్సరములో ఇంగ్లాండుయం

నున్న టపాయేర్పాటు ఇండియాలోన వాడుకలోనికి వచ్చినది. అప్పటినుండి రానురాను అభివృద్ధినొందుచువచ్చినది. ఇప్పుడొక్క కాణి, రెండు కాణులు పుచ్చుకొని సర్కారువారు మన ఉత్తరములను, కొండలను, నదులను, అడవులను దాటి సముద్రముమీదుగా ఇనుపదారులమీదుగా రస్తాలమీదుగా అనేక వేల మైళ్ల దూరము తీసికొనివెళ్లి భద్రముగా మనము కోరినవారికిచ్చుచున్నారు. ఇప్పుడనుదినచర్యయును సుఖగోష్ఠిరూపముగా మన మిత్రులకెల్లరకు తలచినపుడెల్ల జాబులు వ్రాయగలిగియున్నాము. ఇట్లే టపాలా అధికారులు అత్యల్ప పారితోషకము నుగ్రహించి మనము కట్టిన సొమ్మును ఎన్ని వేల మైళ్ల దూరములో నున్నవారికైనను భద్రముగా చెల్లించుచున్నారు. మనమిచ్చిన రూపాయలను, అర్ధలను, పావలాలనుగూడ భద్రపరచియుంచి వడ్డీతో కూడ మన మడిగినపుడిచ్చుచున్నారు. ఇదిగాక వార్తాపత్రికలను దెచ్చి యిచ్చి ప్రపంచములో సేమూలజరుగుచున్న విశేషములైనను దేశమంతయు వెల్లడిచేయుచున్నారు. ఎన్ని వందల మైళ్లదూరములోనున్నవారికైన నరగంటలో మనము వార్తలను టెలిగ్రాఫుమూలమున తెలియబరుపగలిగియున్నారము. ఇట్టి యనుకూలములవలన మన దేశమున వర్తకవ్యాపారమునకు గల్గిన మేలింతింత కాదు. ఇట్టి సౌఖ్యములు ప్రజలకమర్చిన దొరతనమువారి యుపకార మెన్నటికైన మఱచుటకు సాధ్యమగునా?

20 వ మేలు క్షామములందు జనసంరక్షణ.

పూర్వము క్షామకాలములందు ఎక్కడి జనులక్కడ ఆకలిచిచ్చునకోర్వలేక మలమలమాడి చచ్చుచుండెడివారు. ఆంగ్లేయు లీదేశమును పాలింపదొడంగినమీదట క్షామోపద్రవము కలుగకుండ దేశమందు గొప్ప గొప్ప నదులకన్నిటికి ఆనకట్టలుకట్టి నీరుపారుదల సాధనముల నమర్చుటనుగూర్చి యిదివరకే వివరించియుంటిని. ఒకవేళ నీరులేని ప్రదేశములో వర్షములు కురువక

క్షామములు కలుగనుండినను పండిన యూళ్లనుండి వెంటనే ధాన్యము వచ్చిచేరి ప్రజల బాధను నివర్తింపుచున్నది. ఈ దేశమునందు పండిన పంటలు చాలకున్న బర్మానుండి గాని, అమెరికా మొదలగు ఖండాంతరములనుండి గాని ఓడల నిండుగా ధాన్యము వచ్చిచేరుచున్నది. ఒకప్పుడు క్షామకాలమున దయామయులగు అమెరికావారు ధర్మార్థముగా ధాన్యమును పొగయోడలమీద మన దేశమునకు పంపియున్నారు. కావున క్షామదేవత పూర్వమువలె జనులను బాధింపుటలేదు. ఒకవేళ బాధించినను, దొరతనమువారు జాగరూకులై బీదలకు పనియిచ్చి గంజిపోసి పోషించుచున్నారు. 1874 వ సంవత్సరములో దర్భంగాయను నొక జిల్లాలోనే బీదలను సంరక్షించు నిమిత్తము సర్కారువారు 2 కోట్ల 25 లక్షల రూపాయలు వ్యయపరచిరి. ఈ మొత్తము ఆ జిల్లావలన సర్కారువారికి 30 సంవత్సరములకు కూడ తేలదు. భాస్కరా! చూచితివా ప్రభుత్వమువారి దయార్ద్రహృదయమెట్టిదో!

ఇప్పుడు సర్కారువారు క్షామము నాపు పనులకుగాను సంవత్సర సంవత్సరమును 1 కోటి 50 లక్షల రూపాయలు బడ్జెటులో ఏర్పాటు చేయుచున్నారు.

భాస్కరా! ఆంగ్లేయరాజ్యాంగమువారు మనకొనర్చిన యుపకారములనెల్ల సవిస్తరముగా వర్ణించుటకొక సంవత్సరమైనను చాలదు. వారిప్రభుత్వమునందు మనము పొందిన లాభములు గణనాతీతములుగానున్నవి. ముఖ్యమైనవి కొన్ని సంగ్రహముగా జెప్పితిని. ఇట్టి వీర్యవంతులును, సత్కీర్తిశోభితులును, నుదారస్వభావులును, ధీరమతులును మన దేశమును నేలునట్లొనర్చినద్ధులకు దయామయుండగు సర్వేశ్వరునకు మనము వేనవేలు వందనము లాచ

రించవలసియున్నది. సజ్జనపుంగవులగు నాంగ్లేయుల ప్రభుత్వలక్ష్మి యాచంద్రార్కముగ వర్ధిల్లునట్లు సర్వరక్షకుండాశీర్వదించును గాత.

ఆంగ్లేయ మహాజనులు మనదేశమునకొనర్చిన మేలు మనమెప్పటికిని మరువకుందుముగాత.

సర్వేజనా స్సుఖినో భవంతు.

వడ్డెపాటి నిరంజనశాస్త్రిగారిచే సద్బోధినీ ముద్రణశాలయందు ముద్రితము

END OF
TITLE